

Best Centrum, gemeente Best

Archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek

Best Centrum, gemeente Best

Archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek

SRE Bureauonderzoek 2011-nr. 4

In opdracht van	Gemeente Best Nikol van de Goor Raadhuisplein 1 Postbus 50 5680 AB Best
Opgesteld door	SRE Milieudienst Keizer Karel V Singel 8 Postbus 435 5600 AK Eindhoven
Auteur	Mevr. drs. Janneke Bosman
Controle	Mevr. drs. Ria Berkvens
Versienummer	1.0
Datum	Juni 2011
Status	Definitief

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Doel en methode van onderzoek	7
3. Landschap, historie en archeologie	8
3.1. Landschappelijk kader	8
3.2. Historisch stedenbouwkundig kader	10
3.3. Historische bouwkunst	16
3.4. Archeologisch kader	21
3.5. Beschrijving van de mogelijke verstoringen	27
4. Opstellen gespecificeerde verwachting	28
5. Conclusie en advies	30
5.1. Archeologie	30
5.2. Cultuurhistorie	31
6. Literatuur en bronnen	33
BIJLAGE 1: G. Vermeer, 2010: Het Gemeentehuis van Best uit 1962 van Architect C.H. de Bever; Bouwhistorische en waardestellende beschrijving.	37
BIJLAGE 2: Uitsnede uit Archis met daarin de onderzoeksmeldingen, de vondstmeldingen en waarnemingen	63

Afbeeldingen

Afbeelding 1: Luchtfoto plangebied met in het rode kader het plangebied	4
Afbeelding 2: Ontwerptekening 20-4-2011	5
Afbeelding 3 Bouwblokken geprojecteerd op de bestaande situatie	5
Afbeelding 4 Uitsnede uit geomorfologische kaart met binnen het rode kader het plangebied (bron: Archis.nl)	9
Afbeelding 5 Uitsnede uit bodemkaart met binnen het rode kader het plangebied (bron: Archis.nl)	9
Afbeelding 6 De landschapszone met in de rode lijn aangegeven de weg van Nijnsel naar Oirschot.....	11
Afbeelding 7 Overzicht plangebied 1840-1900	11
Afbeelding 8 Overzicht plangebied 1953-1972	12
Afbeelding 9 Uitsnede uit de Minuutplan van het kadaster uit (ca 1832) (bron: Waswaswaar.nl)	12
Afbeelding 10 Uitsnede uit topografische kaart (ca. 1850).....	13
Afbeelding 11 Uitsnede uit de Bonnenkaarten (ca. 1910-1919)	13
Afbeelding 12 Uitsnede uit de kaarten (ca. 1910-1960)	14
Afbeelding 13 Winkelcentrum met bovenwoningen 1967 (plan Maaskant)	15
Afbeelding 14 Stedenbouwkundig plan, bureau Maaskant	15
Afbeelding 15 Uitsnede uit de topografische kaart van Best (1984) met binnen het gele kader het plangebied.	16
Afbeelding 16 Uitsnede uit de Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Brabant (2006) met in de rode cirkel het onderzoeksgebied.....	17
Afbeelding 17 Raadhuisstraat 1 ('de kubus') voorgevel en achtergevel uit 1962.....	18
Afbeelding 18 Kerkhofpad 2, 4	18
Afbeelding 19 Kerkhofpad 6	19
Afbeelding 20 Kerkhofstraat 3, 5	19
Afbeelding 21 Hoofdstraat 9 Hoofdstraat 8	20
Afbeelding 22 Nieuwstraat 9-21 Nieuwstraat 32	20
Afbeelding 23 Uitsnede uit de archeologische verwachtingenkaart van de gemeente Best met het plangebied binnen de rode omlijning.	21
Afbeelding 24 Uitsnede uit Archis met daarin de onderzoeksmeldingen, de vondstmeldingen en waarnemingen (juni 2011).	22
Afbeelding 25 overzicht van de opgegraven vindplaatsen in plangebied Dijkstraten (bron: Ball en Moesker 2011).....	24

1. Inleiding

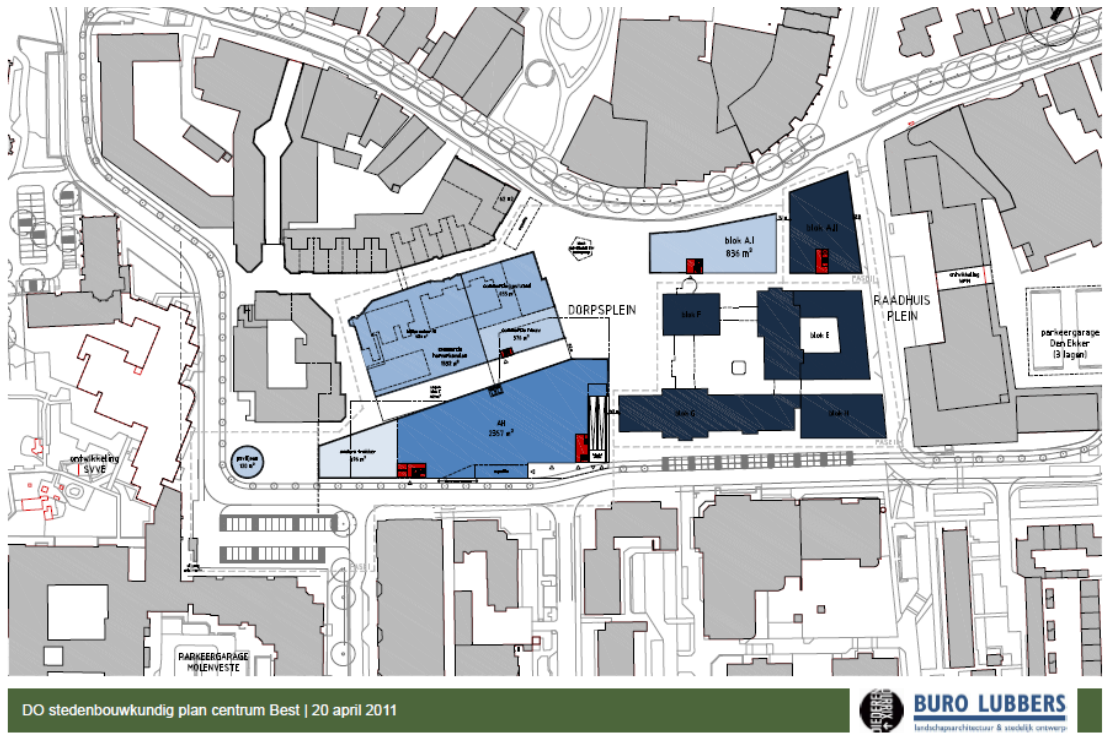
De gemeente Best heeft plannen om het gebied ten zuiden van de Hoofdstraat her in te richten (afbeelding 2 en 3). Het voornemen is drie nieuwe bebouwingsblokken te bouwen ten behoeve van een combinatie van wonen, winkels en horeca. De bedoeling is de bouwblokken (A, B en C) zoveel mogelijk in te passen in de bestaande bebouwing. Ten behoeve van de bouw van blok C, ten zuiden van de Boterhoek, zal de bestaande bebouwing grotendeels gehandhaafd blijven. Alleen de meest zuidelijk gelegen woningen zullen worden gesloopt. Verder zal de bestaande infrastructuur en groenvoorzieningen aangepast moeten worden aan de nieuwe situatie. In het plangebied zijn verschillende cultuurhistorische aspecten aanwezig zoals archeologische waarden en historische (stede)bouwkundige waarden. Deze worden in het rapport apart aangeduid als archeologische verwachtingen- en waarden en cultuurhistorische waarden. De diepte van de funderingen van de nieuwe gebouwen is nog niet bekend, maar zal naar verwachting tot in de archeologische laag reiken. Ter plaatse van de parkeerkerder zal de ondergrond tot enkele meters diep geroerd worden.

Het plangebied bevindt zich in het centrum van de bebouwde kom van Best aan de zuidzijde van de Hoofdstraat en is in gebruik als woon- en winkelcentrum met tevens wegen, parkeerplaatsen, groenstroken en maatschappelijke voorzieningen waaronder het gemeentehuis (afbeelding 1). Het gebied is begrensd door de Hoofdstraat aan de noordzijde, de Nazarethstraat aan de westzijde, het Raadhuisplein en de Kapelaan J.A. Heerenstraat aan de zuidzijde en de Den Ekker aan de oostzijde. Het heeft een totale oppervlakte van circa 4,9 ha.

Afbeelding 1: Luchtfoto plangebied met in het rode kader het plangebied

Het stedenbouwkundige inrichtingsplan en de geplande bodemingrepen zullen direct effect hebben op de mogelijk aanwezige archeologische resten en cultuurhistorische waarden. De archeologische resten kunnen worden aangetast. De SRE Milieudienst heeft daarom in opdracht van de gemeente Best in mei 2011 een archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek uitgevoerd voor dit plangebied.

Afbeelding 2: Ontwerptekening 20-4-2011

Afbeelding 3 Bouwblokken geprojecteerd op de bestaande situatie

Best Centrum, gemeente Best

Administratieve gegevens

Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Best
Plaats:	Best
Toponiem:	Centrum Best
Kadasternummer:	Best sectie H diverse nummers.
Coördinaten:	155.298 x 391.435 (NW) 155.445 x 391.313 (ZW) 155.732 x 391.482 (ZO) 155.662 x 391.646 (NO)
Kaartblad:	51B
Geomorfologie:	Niet gekarteerd in verband met bebouwing. Extrapolerend vanuit de omgeving maakt het plangebied deel uit van de dekzandrug (3L5) waar Best op ligt (afbeelding 4)
Bodemtype:	Niet gekarteerd in verband met bebouwing Extrapolerend vanuit de omgeving ligt het plangebied in een zone waar laarpodzolgronden (cHn23) of hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ23) voorkomen (afbeelding 5).
Fysisch/historisch landschap IKAW	Dekzandruggen met akkers en gehuchten Onbekende trefkans vanwege de ligging in bebouwd gebied. Ook na extrapolering vanuit de omgeving wordt de verwachting niet duidelijk. (CHW eveneens niet gekarteerd vanwege ligging in bebouwd gebied)
Archeologische verwachtingenkaart Best Grondwatertrap:	Middelhoge archeologische verwachting (afbeelding 6). Niet gekarteerd in verband met bebouwing. Extrapolerend vanuit de omgeving ligt het plangebied in een zone met grondwatertrap V
Huidig grondgebruik:	Het plangebied bestaat uit winkels met appartementen, parkeerplaatsen, gemeentehuis, infrastructuur en groenvoorziening. Een klein deel van de gebouwen zal bij aanvang van de werkzaamheden gesloopt worden.
Plan:	Bouw van 3 (deels nieuwe) woonblokken met bijbehorende infrastructuur en groenvoorzieningen
Oppervlakte plangebied:	Ca. 4,9 ha
Oppervlakte onderzoeksgebied:	Ca. 500 m rondom plangebied
Bevoegd gezag:	Gemeente Best
Soort onderzoek:	Archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek
Archis onderzoeksmeldingsnr.:	46697
Datum uitvoering:	Juni 2011

2. Doel en methode van onderzoek

Het doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of te verwachten archeologische en cultuurhistorische waarden binnen het omschreven plangebied. Het onderzoek doet uitspraken over de aan- of afwezigheid, het karakter en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit van de archeologische verwachtingswaarden en cultuurhistorische waarden in combinatie met aardwetenschappelijke gegevens. Het archeologisch bureauonderzoek leidt tot een gespecificeerde archeologische verwachting zoals beschreven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.2), op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) archeologisch vervolgonderzoek. Het cultuurhistorisch bureauonderzoek geeft inzicht in de aanwezige cultuurhistorische waarden (o.a. monument).

De (mogelijk) aanwezige archeologische en cultuurhistorische waarden vormen een afwegingskader in de besluitvorming en maken zo mogelijk deel uit van het ruimtelijke ontwerp van het plangebied. Het streven vanuit de Monumentenwet 1988 is om archeologische waarden in situ te behouden. Mocht dit niet mogelijk zijn, dan dienen er maatregelen getroffen worden zodat de archeologische waarden naar behoren onderzocht kunnen worden. De bestaande cultuurhistorische waarden dienen ter inspiratie voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Dit uitgangspunt geldt zowel op objectniveau als op lijn en structuurniveau. Beiden krijgen in dit bureauonderzoek de specifieke aandacht.

Het onderzoek bestond uit:

- het bestuderen van de Cultuurhistorische waardenkaart Noord-Brabant (CHW);
- het raadplegen van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP);
- het raadplegen van de monumentenlijst gemeente Best;
- het raadplegen van Archis, het Centraal Archeologisch Archief, het Centraal Monumenten Archief en 'archief Wederopbouw' van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE);
- het uitvoeren van een beperkt literatuuronderzoek;
- het bestuderen van relevante archeologische rapporten (uitgevoerd in de directe omgeving);
- het raadplegen van historische topografische kaarten (Historische topografische Atlas Noord-Brabant 1836-1843, Bonnekaarten circa 1905) en de kadastrale kaarten uit 1832-2000;
- het bestuderen van diverse kaarten waaronder de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de geomorfologische kaart en de bodemkaart; ontgrondingenkaart van de provincie Noord-Brabant;
- het inventariseren van verstoringen (www.bodemloket.nl en Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN));
- opvragen van aanvullende informatie bij lokale historische verenigingen en amateurarcheologen;
- en tot slot het raadplegen van alle informatie die samenhangt met de archeologische waarden- en verwachtingenkaart van de gemeente Best.¹

SRE Milieudienst is sinds 2009 door de Kiwa gecertificeerd met het keurmerk Kwaliteitswaarborg Bodembeheer van de SIKB op basis van de KNA en de BRL 4000 voor het uitvoeren van archeologische bureauonderzoeken.

¹ Berkvens 2010

3. Landschap, historie en archeologie

3.1. Landschappelijk kader

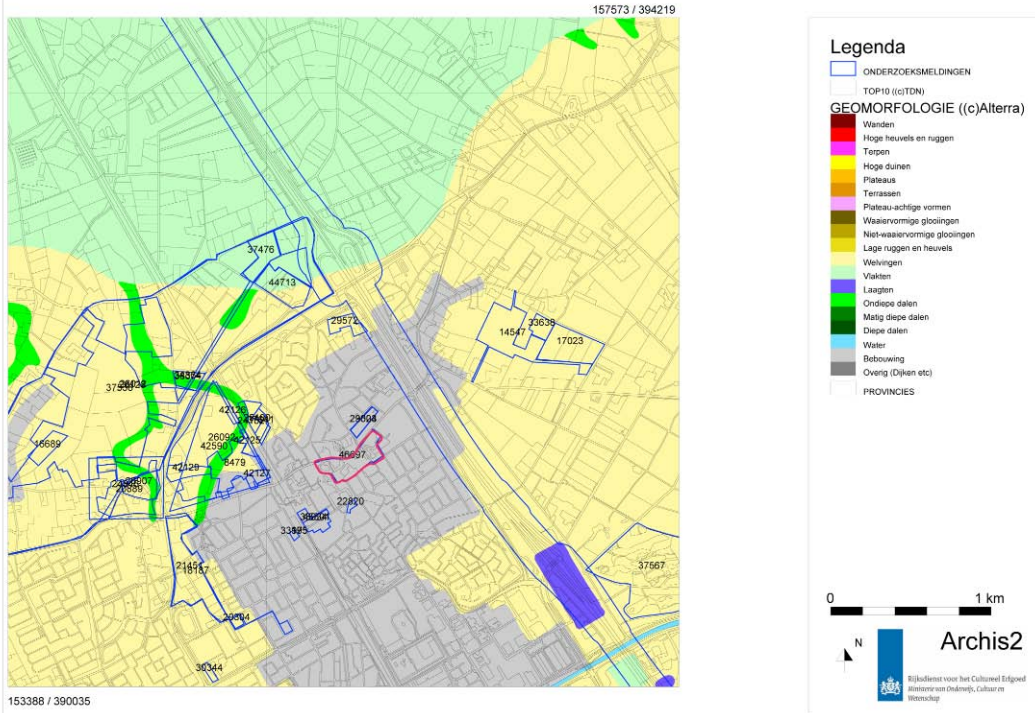
Het grondgebied van de gemeente Best is gelegen in de Centrale Slenk, een lager gelegen zuidoost noordwest lopend gebied in Midden-Brabant dat langs enkele breuken in de aardkorst (waaronder de Peelrandbreuk van de hoger gelegen Horst) langzaam daalde. Ongeveer 400.000 jaar geleden is het gebied van de Centrale Slenk buiten de invloedssfeer van de grote rivieren (Rijn en Maas) geraakt. Deze rivieren hadden voordien grof en grindhoudend zand afgezet, waarna de Centrale Slenk geleidelijk opgevuld werd met afzettingen van lokale oorsprong. Deze opvulling gebeurde vooral tijdens de glacialen (ijstijden), zodat de afzettingen uit de interglacialen (warme perioden) een ondergeschikte rol speelden. De afzettingen vonden plaats door de wind en door smeltwater in een landschap met een zeer spaarzame begroeiing (toendra). We onderscheiden drie typen afzettingen: Brabantse leem, smeltwaterafzettingen en windafzettingen. Voor de Brabantse leem wordt aangenomen dat deze tot afzetting door middel van smeltwater kwam tijdens de koudste perioden van de ijstijden, toen de bodem permanent bevroren was (permafrost). De daarbij vooral in de zomer vrijkomende grote hoeveelheden smeltwater werden vermoedelijk afgevoerd door een stelsel van ondiepe geulen en beken. De matig fijne zanden die door de wind als afdekkende laag van het pleistoceen landoppervlak zijn afgezet in de jongste ijstijd, worden dekzand genoemd. Doordat de vegetatie in deze tijd uit kruiden bestond, ontstond er een zwak glooiend landschap. De vrij lage begroeiing kon maar een relatief dunne laag zand vasthouden. Het landschap was daarmee definitief gevormd voor de latere bewoners. Het aanwezige reliëf, waterhuishouding en zandafzettingen, waren van doorslaggevend belang bij de keuze van de locatie voor woonplaatsen en akkergronden van de latere boeren in de prehistorie en middeleeuwen.

In en na de jongste IJstijd is dwars over de in noordelijke richting afhellende zone van de Centrale Slenk een aantal hoge dekzandruggen gevormd, waartussen vlakkere gebieden met al dan niet verspoeld dekzand en leem ontstonden. De ruggen hinderen de ontwatering van de streek en dwingen de beekjes vaak door bepaalde 'poorten' te gaan. In Zuidoost-Brabant bepaalden deze grote zandruggen de loop van de rivieren en beken. In die tijd was de windrichting overheersend westzuidwestelijk, vandaar dat de zandruggen in die richting liggen. Een van de belangrijkste is de Midden-Brabantse Dekzandrug, die in Best onder meer zichtbaar is in de omgeving van de Aarlese Heide (ten zuiden van het Wilhelminakanaal). Deze zandrug is bovenop een oudere bodem afgezet, die in Best voor een groot gedeelte bestaat uit Brabantse leem, die zeer geschikt was voor het bakken van stenen. Dit verklaart waarom men in de 19^e en 20^e eeuw in Best enkele steenfabrieken kende. In de leemlagen worden zo nu en dan resten ontdekt van dieren die hier tienduizenden jaren geleden rondliepen, zoals een mammoetkies bij de steenfabriek "de Leeuwerik".²

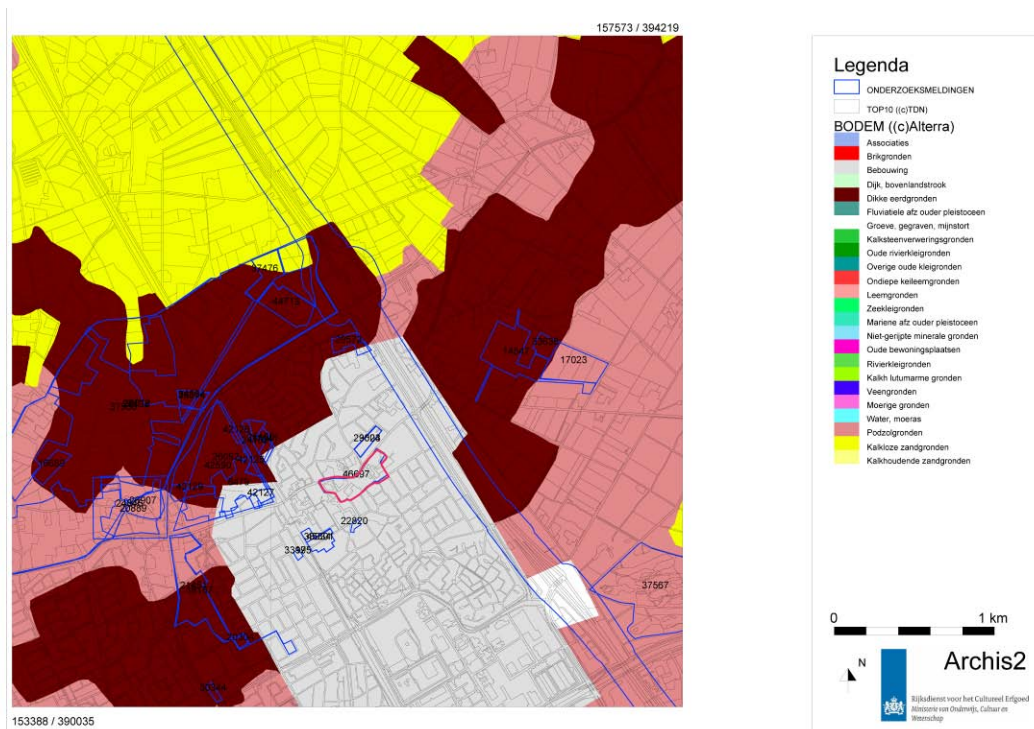
De gemeente Best is op de geomorfologische kaart niet gekarteerd. Extrapolerend vanuit de omgeving is Best gelegen op een dekzandrug (3L5). Het plangebied ligt midden op die dekzandrug (afbeelding 4). Uit de studie van het fysisch landschap, uitgevoerd door Karel Leenders, blijkt dat Best landschappelijk gezien op te delen is in drie gebieden: stuifzanden in het zuiden, dekzandruggen met akkers en gehuchten in het midden van oost naar west lopend, en tot slot in het noorden laaggelegen gronden met grasland en bos. Best kent daardoor ook een groot hoogteverschil. Het maaiveld binnen de gemeente varieert van ruim 20 m +NAP in het zuidoosten

² Coenen 2000, p. 10.

tot 10 m +NAP in het noorden bij de grens met Sint-Oedenrode. Het plangebied bevindt zich in het gebied met dekzandruggen met akkers en gehuchten.³

Afbeelding 4 Uitsnede uit geomorfologische kaart met binnen het rode kader het plangebied (bron: Archis.nl)

Afbeelding 5 Uitsnede uit bodemkaart met binnen het rode kader het plangebied (bron: Archis.nl)

³ Leenders 2000.

Ook op de bodemkaart (Stiboka 1985) ligt het plangebied in bebouwd gebied en is dus niet gekarteerd. Extrapolerend vanuit de omgeving ligt het plangebied in een zone waar een zone waar laarpodzolgronden (cHn23) of hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ23) voorkomen. Binnen het plangebied is waarschijnlijk sprake van lage grondwaterstanden (grondwatertrap V).

3.2. Historisch stedenbouwkundig kader

De historische stedenbouw is de combinatie van de historisch gegroeide ruimtelijke structuur, historisch cultuurlandschap en de historische bebouwing. Het cultuurlandschap is veelal ontstaan door ingrepen van de mens omwille van de functionaliteit en esthetische/culturele overwegingen.

Best maakte in de Middeleeuwen deel uit van de heerlijkheid Oirschot. Omstreeks de 16^e eeuw is Best zelf vanuit Oirschot gesticht. Daarbij werd de kerk in de bestaande structuren opgenomen.⁴ In de Late Middeleeuwen en vroege Nieuwe Tijd bestond een groot gedeelte van Best in het zuiden uit hooggelegen uitgestrekte heidevelden en in het noorden uit laaggelegen hooilanden. Best zelf bestond uit drie herdgangen, Naastenbest, Verrenbest en Aarle. Deze gaan terug op middeleeuwse hoeven, die de kleinschalige ontginningen ter hand hebben genomen. Op de hoogste delen van de heidevelden kwamen zandverstuivingen voor. Met name het gebied tussen Best en Acht en nabij de grens met Son stond hierom bekend.

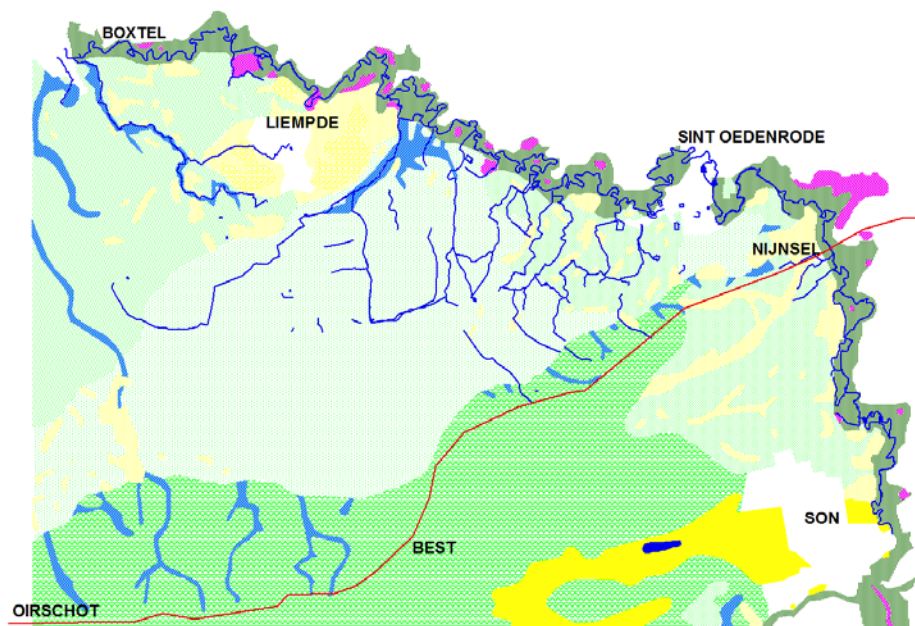
De akkerlanden en weilanden lagen in de nabijheid van de gehuchten Aarle, Naastenbest en Verrenbest. De gehuchten zelf lagen in een bosrijke omgeving. Als regel werd een stukje bouwland bij de huizen als moestuin gebruikt voor de teelt van groenten. Vaak werd ook een stukje grond gebruikt voor de teelt van hop. Naast de talrijke bomen moet het landschap in het noorden van Best hierdoor een bijzonder groen karakter hebben gehad ten opzichte van het droge en dorre zuiden van Best. Tussen 1790 en 1840 blijkt er in Best een intensieve bebossing te hebben plaatsgevonden. De massieve bossen zullen voornamelijk uit dennen hebben bestaan ten behoeve van bouw materiaal, terwijl rond de weidepercelen populieren stonden voor de klompenindustrie. Best werd in de 19^e eeuw een groot populieren centrum. In het oosten van ons detailgebied werden gemeynten tot populierenland (dennenbos of weiden met bomen) ontgonnen. Rond Tregelaar werden de bestaande beemden met bomen omgezet in bossen met restperceeltjes, maar werd niet bij-ontgonnen. Op veel plaatsen in het noorden van Best vallen heel wat ovale 'kampen' op, omdat ze door een brede rand met bomen omgeven zijn. Dit zijn de resultaten van het voorpootrecht van 1447, dat in 1696 tot plicht geworden was. Aan de hand van deze kampen valt de voortgang van de ontginning min of meer af te lezen.⁵

Uit onderzoek naar het fysisch landschap blijkt dat Best op een dekzandrug ligt. Deze dekzandrug wordt doorsneden door van noord naar zuid lopende beken. Opvallend is hierbij dat de huidige weg van Nijnsel naar Oirschot (15 km) nergens wordt doorsneden door deze beken. De weg van Nijnsel naar Oirschot loopt ook door Best als de hoofdverbindingsweg; het historische dorpslint. Vanwege deze ligging is het vermoeden dat de weg (huidige Oranjestraat–Hoofdstraat en Oirschotseweg) zeker een middeleeuwse oorsprong heeft en een nog oudere oorsprong kent. Volgens Leenders functioneerde deze weg als de ruggegraat van het ontginnings- en nederzettingpatroon. De hoofdverbindingsweg, die de noordelijke begrenzing van het plangebied vormt, heeft een hoge cultuurhistorische waarde.⁶

4 Provincie Noord-Brabant 1986.

5 Leenders 2000.

6 Leenders 2011

- 3K14 DEKZANDRUG oudbouwland
- 4K14 DEKZANDRUG oudbouwland, hoog
- 3L5 DEKZANDRUGGEN oudbouwland
- 4L8 LAGE LANDDUINEN
- 2M9 VLAKE VERSPOELD DEKZAND
- 2M10 VLAKE VERSPOELD DEKZAND EN LOSS
- 2M13 DEKZANDVLAKE
- 1R4 BEEKDALBODEM met veen
- 2R2 DALVORMIGE LAAGTE geen veen
- 2R7 BEEKDAL BODEM meanderruggen, geulen

Afbeelding 6 De landschapszone met in de rode lijn aangegeven de weg van Nijnsel naar Oirschot. (bron: Karel Leenders)

Aan de hand van enkele historische kaarten kunnen we de gebiedsontwikkeling van de kern Best schetsen en nader toelichten. In de kaarten van 1840 tot 1900 is de Hoofdstraat en Oranjestraat net als in het fysisch landschap een duidelijke lijn in het landschap. Deze routing van het historische dorpslint blijft feitelijk tot 1963 ongewijzigd. Na de jaren zestig vindt er een grote stedenbouwkundige wijziging plaats ter hoogte van de huidige aansluiting Hoofdstraat, Nieuwstraat en Raadhuisplein.

1840

1900

Afbeelding 7 Overzicht plangebied 1840-1900

Afbeelding 8 Overzicht plangebied 1953-1972

Op kaarten uit het begin van de 19e eeuw (minuutplan 1811-1832, Pieck ca. 1840 en topografische kaart uit ca. 1850) is te zien dat met name de delen van het plangebied aan de hoofdweg en aan een niet meer bestaande noord-zuid lopende weg (vm. Schoolstraat) bebouwd is. De bebouwing is direct aan de hoofdweg geconcentreerd en tot aan een kruising van wegen (driehoekig plein). Op dit driehoekige plein stond het voormalige gemeentehuis van Best. De entree was als zichtlijn gericht op de Hoofdstraat. Ten slotte is aan de westzijde van de zuidelijke weg bebouwing waar te nemen; de kerk, pastorie met kerkhof en het klooster (Nazareth). Het gaat om het buurtschap Best (afbeelding 7 en 9). Het gedeelte rondom het gehucht is in gebruik als akkerland. Een klein deel hiervan valt binnen het plangebied. Het gaat om de noordoost en de zuidwest hoek. Net zuiden van het plangebied is een volgend gehucht te zien.

Afbeelding 9 Uitsnede uit de Minuutplan van het kadaster uit (ca 1832) (bron: Waswaswaar.nl)

Afbeelding 10 Uitsnede uit topografische kaart (ca. 1850)

Op de Bonnekaarten van ca. 1910-1919 is te zien dat het gehucht/buurtschap Best flink is uitgebreid. Deze uitbreiding is met name gerealiseerd aan de zijde van het spoor ten noordwesten en westen van het plangebied. De akkers liggen vooral aan de oostzijde van de nederzetting. Aan de noord, zuid en westzijde ligt grasland (afbeelding 8 en 11). De ligging van de hoofdontsluitingsweg is hierbij niet gewijzigd. Ook de bebouwingsconcentraties in het plangebied zijn hetzelfde gebleven. Aan de zuidelijke rand van het plangebied is bebouwing toegevoegd.

Afbeelding 11 Uitsnede uit de Bonnekaarten (ca. 1910-1919)

De hoofdstructuur van het centrum wijzigt na de WOII ingrijpend met de bouw van het nieuwe gemeentehuis. De gemeente Best werd in de nieuwe ruimtelijke plannen als een zgn. forensendorp voorgesteld. De bouw van het nieuwe gemeentehuis was daarmee vooral ingegeven door de enorme verwachte stijging van het aantal inwoners (10.000 naar 25.000). De opdracht voor het ontwerp van het gemeentehuis werd gegund aan C.H. de Bever (architect) en L.S. Rooyackers (stedenbouwkundige). De gemeenteraad besloot eind jaren vijftig om de schetsplannen stedenbouwkundig verder uit te laten werken door het bureau van de bekende Rotterdamse architect H.A. Maaskant (bureau Maaskant, Van Dommelen, Kroos en Senf).

De wijzigingen van het centrum hadden vooral betrekking op de wegenstructuur, de situering van het nieuwe gemeentehuis, het stempelplan van bureau Maaskant en de sloop van de boterfabriek in de jaren tachtig.

Afbeelding 12 Uitsnede uit de kaarten (ca. 1910-1960)

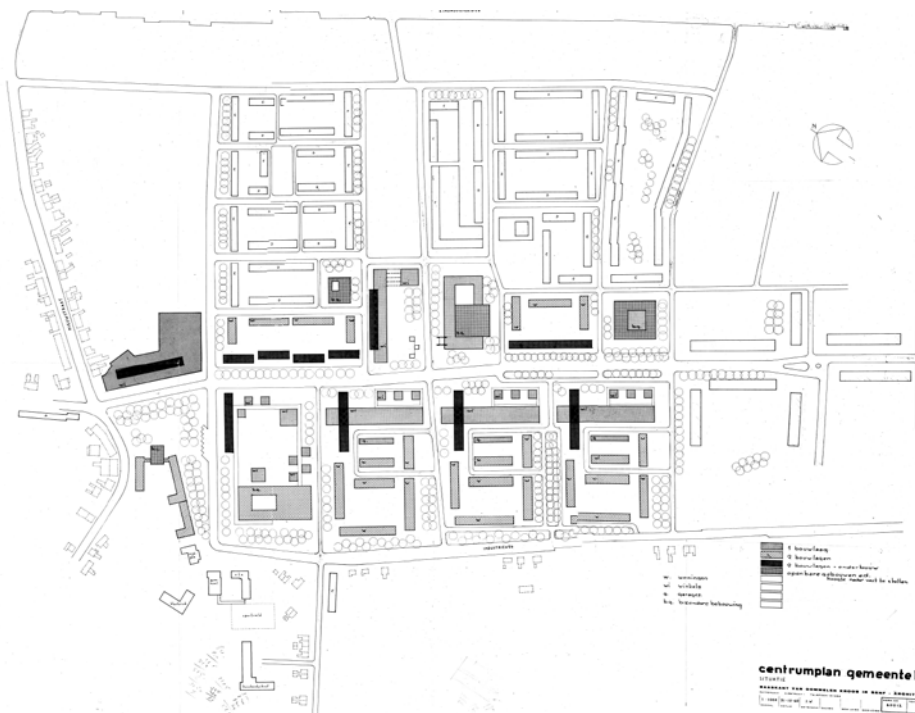
De wegenstructuur van de Hoofdstraat - Schoolstraat en Oranjestraat kwam bijeen in een driehoekig plein. Op het plein stond het oude gemeentehuis met de entree in de zichtlijnas van Hoofdstraat-Oirschotseweg. In de nieuwe structuur komt het driehoekige plein en de vm. Schoolstraat als verbinding naar de Molenstraat te vervallen. Ter hoogte van dit driehoekige plein werd het nieuwe gemeentehuis gesitueerd. De entree van het nieuwe gemeentehuis richt zich naar de oostzijde (huidige Raadhuisplein) in tegenstelling tot de situering van het oude gemeentehuis. De vleugels van het gemeentehuis aan de Hoofdstraat maskeren verder de oude boterfabriek; nu locatie winkelcentrum 'boterhoek'. De historisch waardevolle tuin van het vm. Koetshuis is zichtbaar aanwezig.

De nieuwe noord-zuid as van Raadhuisplein (voorzijde gemeentehuis) moet als een nieuwe hoofdontsluitingsweg gaan fungeren. Ter afsluiting van het nieuwe plein werd aan de overzijde van de entree van het gemeentehuis in 1967 een winkelcentrum met bovenwoningen gebouwd, conform het stedenbouwkundige plan van bureau Maaskant. De nieuwe noord-zuidverbinding moest een belangrijke hoofdontsluitingsweg worden voor het centrum. 'Het vooruitstrevende plan bestond uit verschillende, zich herhalende, uit meerdere stroken en gebouwen samengestelde stedenbouwkundige eenheden, stempels genaamd. Het was een iets vrijere variant van een kort daarvoor in Pendrecht door Lotte Stam-Beese toegepaste opzet. Het is dan ook één van de eerste stempelplannen uit het oeuvre van de architect Maaskant. Een gedeelte van het vooruitstrevende stedenbouwkundige plan is uitgevoerd en de verbindingswegen met enkele bouwblokken aan o.a. de Lidwinahof zijn (als voorbeeld) nog aanwezig.

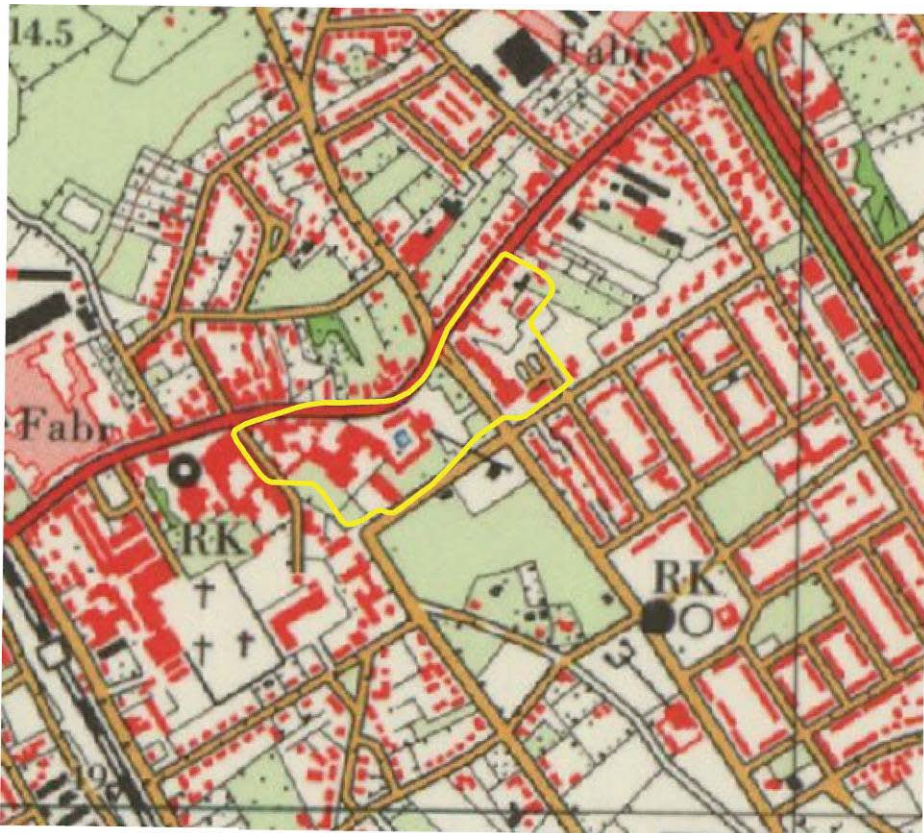
Afbeelding 13 Winkelcentrum met bovenwoningen 1967 (plan Maaskant)

Op de onderstaande situatieschets uit 1959 is een min of meer rechthoekige uitbreidingswijk te zien, die de bestaande agrarische verkaveling negeerde.

Afbeelding 14 Stedenbouwkundig plan, bureau Maaskant

Op de kaart van 1984 is te zien dat het gemeentehuis met de tuin aan de westzijde en het plein aan de oostzijde ongewijzigd aanwezig is. Het centrum van Best ten zuiden van de hoofdstraat (Raadhuisplein) is verder gewijzigd met de sloop van de fabriek in 1983 en de bouw van een nieuw winkelcentrum. De wegenstructuur aan de zuid-westzijde richting de kerk – klooster is nog niet doorgetrokken. Aan de Hoofdstraat is de historisch kleinschalige noordgevelwand met de 'koetstuin' tegenover het gemeentehuis nog in tact. Het appartementencomplex aan de Hoofdstraat–Oranjestraat is nog niet gerealiseerd. Verder valt op dat de zuidelijke rand van het plangebied nog onbebouwd is met een open karakter.

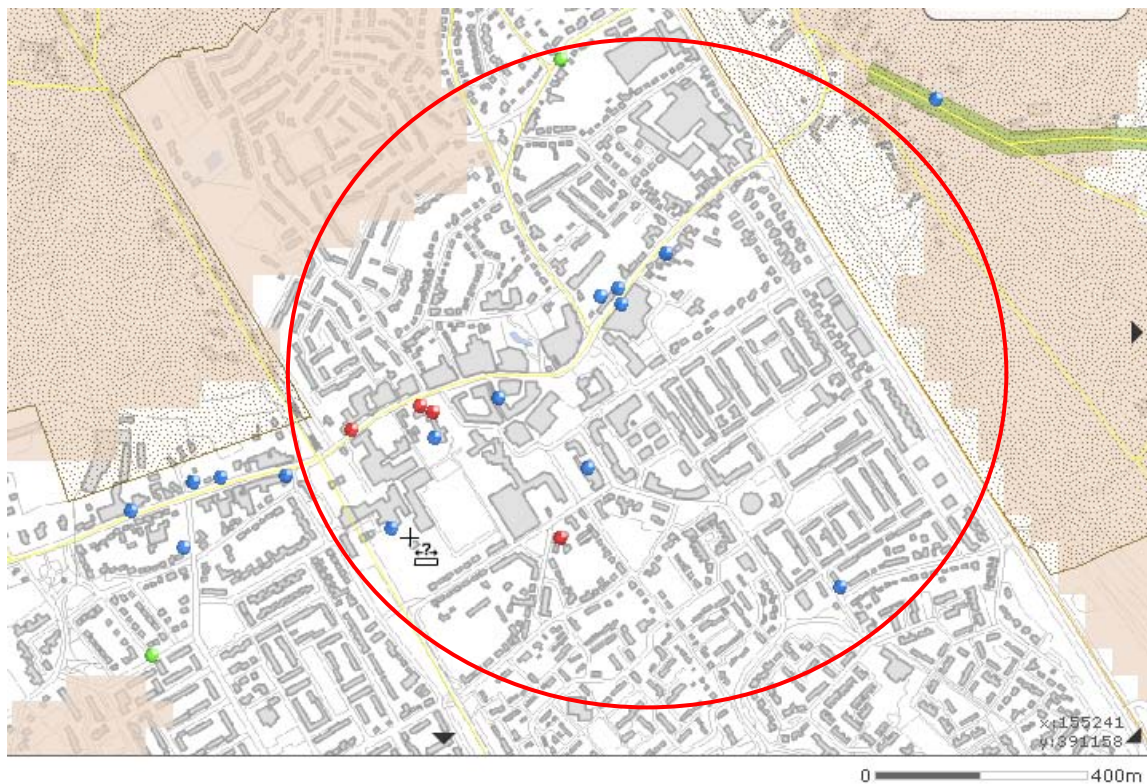
Afbeelding 15 Uitsnede uit de topografische kaart van Best (1984) met binnen het gele kader het plangebied.

Medio 2000 vindt er een sterke schaalvergroting plaats aan de Hoofdstraat en aan de randen van het plangebied. Deze ontwikkelingen zijn van grote invloed op de uitstraling en beleving van het centrumgebied en de kleinschalige en historische kwaliteiten.

3.3. Historische bouwkunst

In opdracht van de provincie Noord-Brabant is in de jaren negentig het zogenaamde Monumenten Inventarisatie Project uitgevoerd in Best, met als doel om inzicht te krijgen in de nieuwe bouwkunst 1850 – 1940 en hieruit nieuwe rijksmonumenten aan te wijzen. Het onderzoek resulteerde in een rapport met een lijst met historische waardevolle objecten. De provincie heeft enkele panden uit deze lijst op haar cultuurhistorische waardenkaart 2006 geplaatst. Op de Cultuurhistorische waardenkaart 2010 van de provincie Noord-Brabant staan alleen nog de cultuurhistorische waarden aangegeven die van provinciaal belang zijn. Op deze provinciale kaart zijn binnen het onderzoeksgebied geen cultuurhistorisch waardevolle ensembles weergegeven. Wel grenzen direct aan het plangebied een aantal historische panden:

- Kerkhofpad 2 t/m 6 (ensemblewaarde), en;
- Nieuwstraat 32 (monumentaal woonhuis uit 1920-1930)

Legenda

▼ Provinciaal belang cultuurhistorie ☒ Regio ☒ Cultuurhistorisch landschap ☒ Cultuurhistorisch vlak ☒ Archeologisch landschap ☒ Complex van cultuurhistorisch belang	▼ Overige cultuurhistorische informatie ▼ Rijksinformatie ☒ Rijksmonumenten ☒ Beschermd stads- en dorpsgezicht ☒ Archeologische monumenten ☒ Indicatieve archeologische waarden hoog / middelhoog	▼ Cultuurhistorische Waardenkaart 2006 ☒ Historische geografie (vlak) buiten di ☒ Historische geografie (lijn) — Zeer hoog — Hoog — Redelijk hoog ☒ Monumentale bomen	☒ Historisch groen ☒ Zichtrelaties — Zichtrelatie — Eendenkooi — Molenbotoop — Schootsveld ☒ Overige bouwkunst ☒ Historische stedenbouw — Zeer hoog — Hoog

Afbeelding 16 Uitsnede uit de Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Brabant (2006) met in de rode cirkel het onderzoeksgebied.

Tenslotte is informatie opgevraagd bij de gemeente Best aangaande de historische bouwkunst in het plangebied. Daarbij zijn zowel de gemeentelijke als de potentiële gemeentelijke monumenten geraadpleegd.

Binnen het plangebied bevinden zich meerdere monumentale en beeldbepalende panden, te weten:

Gemeentehuis - Raadhuis

Het gemeentehuis aan het Raadhuisplein 1 is in opdracht van de gemeente Best in 1962 gebouwd en ontworpen door de architect C.H. de Bever Architecten uit Eindhoven. Het object inclusief het interieur heeft vanwege de bijzondere architectuur uit de Wederopbouwperiode een hoge architectuurhistorische waarde. De oude vleugels van het gemeentehuis zijn gesloopt en met de bouw van nieuwe toevoegingen is de structuur gewijzigd. De vleugels zijn gespiegeld aan de voorzijde van het gemeentehuis gebouwd. Het raadhuis, ook wel 'de kubus' verkeert als object

grotendeels nog in oorspronkelijke staat.⁷ Het gemeentehuis van Best komt ook voor in de inventarisatie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed naar de wederopbouwarchitectuur in Nederland, de zogenaamde 'Wederopbouwbank'.

Afbeelding 17 Raadhuisstraat 1 ('de kubus') voorgevel en achtergevel uit 1962

Het ontwerp van het gemeentehuis maakte onderdeel uit van een nieuwe stedenbouwkundige invulling. Het gemeentehuis kwam daarbij prominent aan een nieuw plein (Raadhuisplein) te liggen. De gedachte is dat het gebouw uiting geeft aan een transparante relatie tussen burgers en politiek en een verbinding ging vormen tussen de oude en nieuwe architectuur. Het gemeentehuis is beschermingswaardig en wordt voorgedragen als beschermd gemeentelijk monument. Het gemeentehuis heeft mede vanwege haar prominente situering aan de Hoofdstraat en het Raadhuisplein een hoge stedenbouwkundige waarde.

Het ensemble Kerkhofpad / straat⁸

Dit ensemble bestaat uit 3 eenheden:

- Kerkhofpad nummer 2-4. Het gaat om een MIP monument, gebouwd in 1934. Het is nu in gebruik als jeugdcentrum.

Afbeelding 18 Kerkhofpad 2, 4

- Kerkhofpad 6. Ook dit is een monument. Het is in 1929 gebouwd als onderdeel van een klooster. Patronaatsgebouw.

⁷ Gerrit Vermeer, redengevende beschrijving Raadhuis Best, 2010

⁸ Cultuurhistorische Waardenkaart 2010

Afbeelding 19 Kerkhofpad 6

- Kerkhofstraat 3 en 5. Deze monumenten zijn gebouwd in 1891 als woonhuizen. Het gaat om eenlaagse woonhuizen, gelegen aan de Odulphushof. Deze Odulphushof is een parkachtige tuin met o.a. beukenbomen, een ligusterhaag, een kastanjeboom, een notenboom en een cederboom.

Afbeelding 20 Kerkhofstraat 3, 5

Ensemble Hoofdstraat / Nieuwstraat

De Hoofdstraat maakt onderdeel uit van de weg van Oirschot naar Nijnsel. Deze weg heeft een middeleeuwse (of oudere) oorsprong. Het is een klinkerstraat waaraan enkele woonhuizen, fabrikantenhuizen, een klooster, een kerk en een pastorie zijn gelegen. Deze zorgen ervoor dat de authentieke sfeer behouden blijft. De monumentale panden aan de Hoofdstraat / Nieuwstraat aan de noordzijde van het plangebied betreffen:

- Hoofdstraat ongenummerd. De koetstuin met gietijzeren hekwerk, kolommen en muur als erfafscheiding.
- Hoofdstraat 3. Kantoorgebouw "De Beste Boter" uit ca. 1920-30. Het betreft een tweelaags kantoorgebouw onder een schilddak met torenachtige hoekoplossing. Het bijbehorende bedrijfsgebouw is gesloopt. De fabriek was gesticht in 1873.
- Hoofdstraat 8. Tweelaags winkel-woonhuis uit ca. 1920 met een zadeldak. De pui is uit ca. 1970.

- Hoofdstraat 9. Een winkelpand uit ca.1930 in Art Deco stijl / Amsterdamse school.

Afbeelding 21 Hoofdstraat 9

Hoofdstraat 8

- Hoofdstraat 12. Winkel uit Wederopbouwperiode met bovenwoning ('Lentelust').
- Hoofdstraat 18. Horeca met mansardedak uit ca. 1900.
- Hoofdstraat 29 en 31. Huize Nazareth, klooster en bejaardentehuis (ca 1890) complex van tweelaagse gebouwen onder deels afgeplatte schilddaken, met leien gedekt. Het oudste deel is uit ca. 1890. Ca. 1910 is het complex uitgebreid met een I-vormig gedeelte met speklagen in baksteen, een hoektoeren met achtkantige top en een koepeldakje. Achter het oudste gebouw staat nog een haakse vleugel en een eenbeukige kapel uit ca. 1910 met een koor met apsis.
- Nieuwstraat 7. Een villa uit 1930.
- Nieuwstraat 9-21. Een en tweelaagse woonhuizen (ca. 1920). Symmetrisch blok met zadeldaken en topgevels.

Afbeelding 22 Nieuwstraat 9-21

Nieuwstraat 32

- Nieuwstraat 23-31. Een laagse huizen uit ca. 1910. De ingangen en balkons van nummer 23 en 25 zijn van ca. 1950. Nummer 25 is de voormalige klompenvakschool. Nieuwstraat 29 en 31 betreffen een bakkerijwinkel met woonhuis.
- Nieuwstraat 32. Monumentaal pand (MIP monument). Gebouwd tussen 1920 en 1930 in de stijl van de Amsterdamse school. Het gaat om een pand dat is gebouwd als tweelaags woonhuis. Het is nu in gebruik als kantoor.

De even nummers bevinden zich binnen het plangebied, de oneven nummers liggen er net buiten.

Enkele objecten die recent zijn gesloopt betreffen: Hoofdstraat 6, Hoofdstraat 11 ('Boelaerts') en voormalige Boterfabriek 'De Beste Boter' in 1983.

3.4. Archeologisch kader

Zowel op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) als de provinciale Cultuurhistorische waardenkaart (CHW) heeft het plangebied een onbekende archeologische verwachting vanwege de ligging in bebouwd gebied. Op de archeologische verwachtingen kaart van de gemeente Best⁹ heeft het plangebied een hoge archeologische verwachting vanwege de ligging in een historische kern (afbeelding 23).

Afbeelding 23 Uitsnede uit de archeologische verwachtingenkaart van de gemeente Best met het plangebied binnen de rode omlijning.

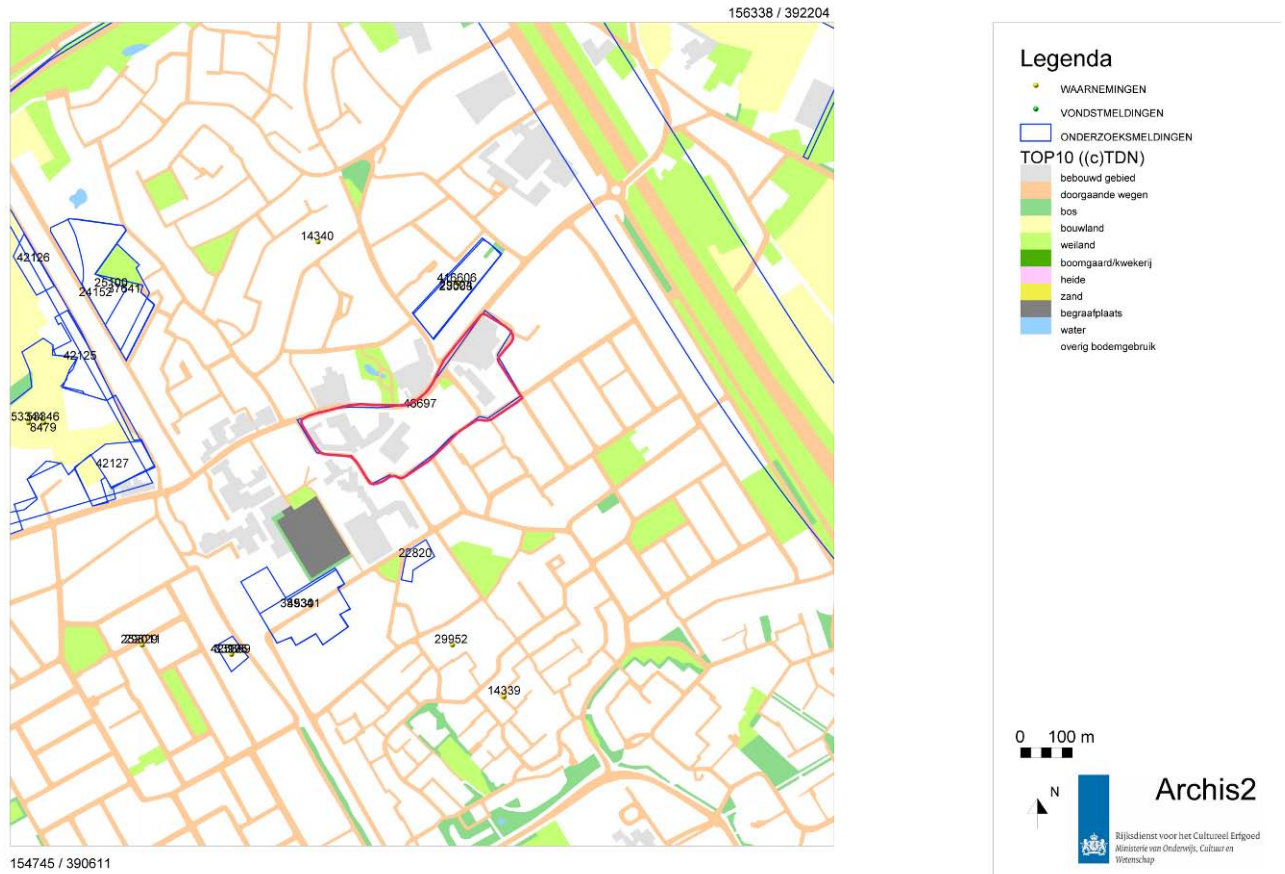
Uit het plangebied zelf zijn tot dusver geen archeologische vindplaatsen bekend (afbeelding 24, bijlage 1). Binnen een straal van een vierkante kilometer rondom het plangebied zijn 9 waarnemingen bekend. Het gaat om 7 verschillende vindplaatsen. Vier van de negen meldingen zijn gedaan na de uitvoering van archeologisch onderzoek en worden nader besproken bij de onderzoeksmeldingen. Het betreft de projecten Dijkstraten zuid (archis waarnemingsnummers 53346 en 53344), Oranjestraat (archis waarnemingsnummer 416606) en Spoorstraat (archis waarnemingsnummer 425399).

De vijf overgebleven waarnemingen betreffen vier verschillende vindplaatsen. De eerste vindplaats betreft een vondst die gedaan is op 370 meter ten noorden van het plangebied. Hier is een vuurstenen pijlpunt aangetroffen die dateert uit het Neolithicum (ca. 4200-1900 v. Chr.).¹⁰ Op

⁹ Berkvens 2010

¹⁰ Archis waarnemingsnummer 14340

340 en 370 meter ten zuiden van het plangebied zijn bij Naastenbest waarnemingen geregistreerd van vuursteen materiaal uit de vroege prehistorie.¹¹ Daarbij is ook materiaal uit het de IJzertijd/ Romeinse tijd (glazen kraal en spinsteen) aangetroffen. In het gebied Kerkackers aan de Broekstraat op circa 540 meter ten westen van het plangebied zijn 15^e eeuwse steengoed trechterhalsbeker afkomstig uit Siegburg en een vuurstenen bijl aangetroffen.¹² De bijl werd in 1930 gevonden en dateert uit het Neolithicum (4900-1900 v.Chr.).

Afbeelding 24 Uitsnede uit Archis met daarin de onderzoeksmeldingen, de vondstmeldingen en waarnemingen (juni 2011).

Nr. vindplaats	Locatie	Toelichting	Periode
53346 en 53344	Best Dijkstraten - zuid	Nederzettingsresten: Archeologisch onderzoek, keramiek uit het Neolithicum en vuursteen (geslepen bijlafslag).	Neolithicum: 5300 - 2000 vC- IJzertijd: 800 - 12 vC
416606	Best Oranjestraat	Nederzettingsresten: Spieker, greppels, gebouw (volle middeleeuwen), waterput	Romeinse tijd (12 v. Chr. – 450 na Chr.) tot en met Nieuwe Tijd (1500 na Chr. Tot heden)
425399	Best Spoorstraat	Nederzettingsresten: Gebouwen en afvalkuilen	Late Bronstijd tot en met Vroege IJzertijd (1200 v. Chr -500 v. Chr.)
14340	Best	Losse vondst: Pijlpunt van vuursteen	Neolithicum: ca. 4200-1900 v.Chr.
29952	Best - Naastenbest	Nederzettingsresten: Vuursteen, voornamelijk mesolithisch	Paleolithicum laat (ca. 35000 BP-9000 v.Chr.) tot en met Mesolithicum: (9000-

11 Archis waarnemingsnummer 29952 en 14339.
 12 Archis waarnemingsnummers 252011 en 29829

			4200 v.Chr.)
14339	Best - Naastenbest	Nederzettingsresten: Vuursteen, aardewerk, glazen kraal, spinklos	Paleolithicum laat (ca. 35000 BP-9000 v.Chr.) tot en met Romeinse Tijd (12 v. Chr. -450 na. Chr.)
252011	Broekstraat/ Treinspoor	een 15 ^e eeuwse steengoed trechterhalsbeker afkomstig uit Siegburg	15 ^e eeuw
29829	Kerkkackers	Een vuurstenen bijl	Neolithicum (4900-1900 v.Chr.)

Tabel 1. Overzicht van vindplaatsen in de omgeving van plangebied.

Rond het plangebied zijn in totaal 15 archeologische onderzoeken uitgevoerd (afbeelding 23 en 24, bijlage 1). Het gaat om het maken van een archeologische verwachtingenkaart, zeven booronderzoeken (al dan niet gecombineerd met een bureauonderzoek en/of veldkartering), vijf proefsleuven- onderzoeken en twee opgravingen. Het betreft in totaal acht plangebieden.

Het eerste onderzoeksgebied is gelegen op 50 meter ten noordoosten van het plangebied aan de Oranjestraat.¹³ Hier is in 2007 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door BAAC bv. Na afloop van het onderzoek is door BAAC een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving geadviseerd. In 2008 is een opgraving uitgevoerd door Bureau Interdisciplinaire Landschapsanalyse op de locatie van de geplande gebouwen. In de rest van het plangebied blijft de archeologie behouden. Tijdens het onderzoek zijn vijf spiekers en twee kuilen daterend uit de IJzertijd en twee bijgebouwen en een waterput daterend uit de Volle Middeleeuwen aangetroffen. In het rapport wordt ervan uitgegaan dat de nederzetting uit de IJzertijd die hoort bij de spiekers en kuilen ten zuiden van het onderzoeksgebied zal liggen. Dat betekent dat deze aan de zuidzijde van het plangebied Oranjestraat of binnen het huidige plangebied verwacht mogen worden.

Op ca. 350 meter ten noordwesten van de noordwesthoek van het huidige plangebied zijn in plangebied Best Spoorweglaan twee onderzoeken uitgevoerd. De eerste betreft een combinatie van een bureau- en booronderzoek dat in 2007 door Synthegra BV is uitgevoerd.¹⁴ Gezien de verstoorde ondergrond is na het onderzoek geadviseerd het terrein vrij te geven. In 2009 is in aanvulling op dit onderzoek door Synthegra BV nog een onderzoek uitgevoerd op het aangrenzende terrein (toponiem Parkwachters).¹⁵ Op basis van de verstoorde ondergrond is ook in dit gebied geen vervolgonderzoek geadviseerd.

Op ca. 130 meter ten zuidwesten van het plangebied is in plangebied Best in 2007 door het Bureau Interdisciplinaire Landschapsanalyse een booronderzoek uitgevoerd.¹⁶ Ook voor dit plangebied is geen vervolgonderzoek geadviseerd.

Op ca. 300 meter ten westen van het plangebied ligt het plangebied Dijkstraten. Vanwege de geplande (her)ontwikkeling van het gebied zijn hier vanaf 2004 t/m 2010 diverse onderzoeken uitgevoerd. Het gaat om twee booronderzoeken, een proefsleuvenonderzoek en tenslotte een opgraving. De booronderzoeken zijn in 2004 en 2010 uitgevoerd door RAAP BV en BAAC BV.¹⁷ Beide komen tot de conclusie dat het plangebied een brede archeologische verwachting heeft en adviseren een proefsleuvenonderzoek. Het eerste deel van het proefsleuvenonderzoek is 2008

¹³ Archis onderzoeksmelding nummers 23003 en 29524

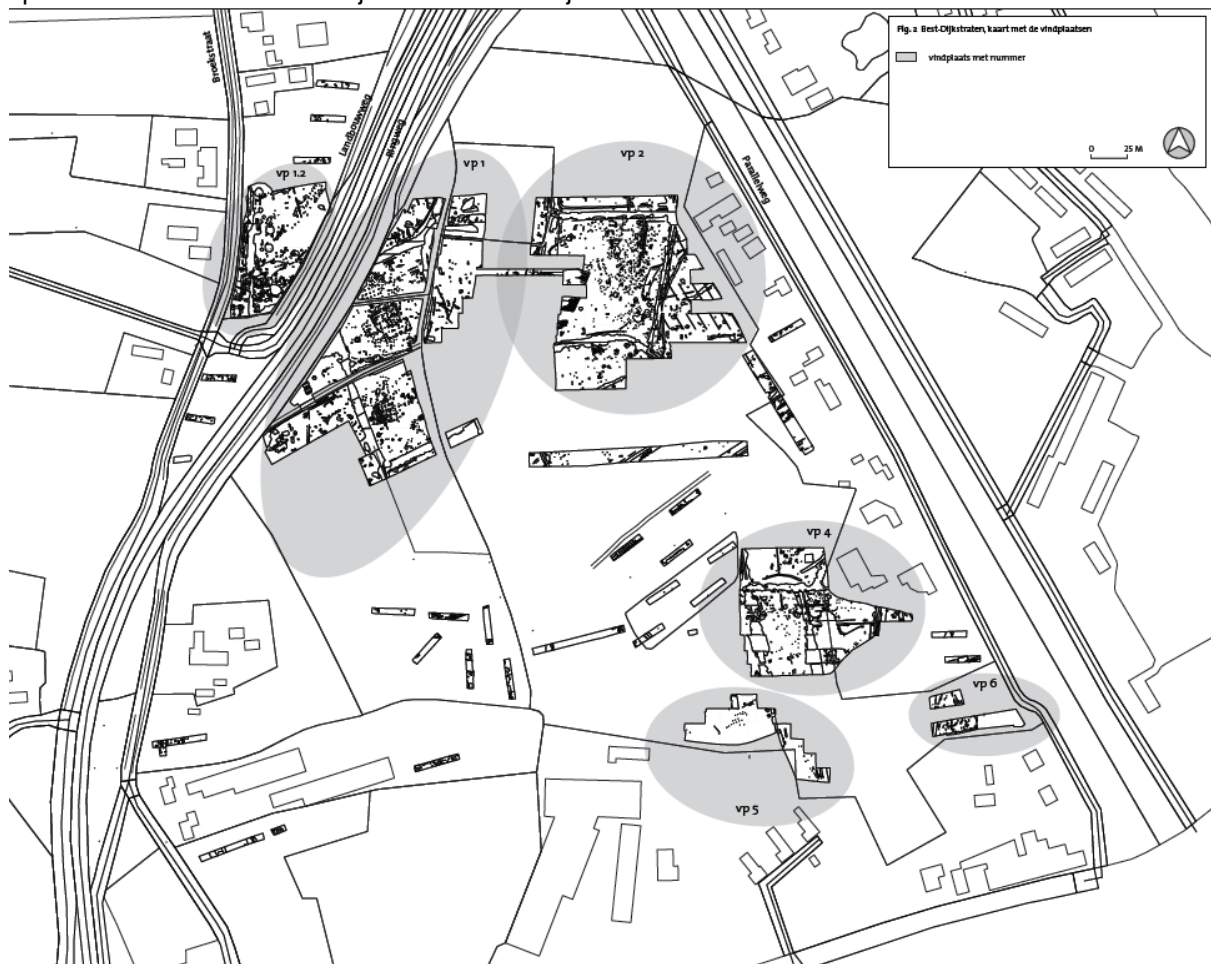
¹⁴ Archis onderzoeksmelding nummers 24152 en 25100, onderzoeksnummer 20859

¹⁵ Archis onderzoeksmeldingnummer 37641, onderzoeksnummer 31106

¹⁶ Archis onderzoeksmeldingnummer 22820, onderzoeksnummer 29892

¹⁷ Booronderzoek RAAP BV Archis onderzoeksmeldingnummer 8479, onderzoeksnummer 4225; Booronderzoek BAAC BV Archis onderzoeksmeldingnummers 42125 t/m 42127.

uitgevoerd door BAAC BV. Daarbij zijn 6 behoudenswaardige vindplaatsen aangetroffen. het betreffen delen van nederzettingsterreinen uit de IJzertijd tot de Nieuwe Tijd. De vindplaatsen zijn gelegen op de randen van een dekzandrug, aan de randen van het plangebied. Sporen van een beekdal zijn tijdens dat onderzoek niet aangetroffen. Het tweede deel van het proefsleuvenonderzoek is in 2010 door het AAC uitgevoerd in combinatie met een opgraving van de door BAAC BV geselecteerde vindplaatsen.¹⁸ Daarbij zijn 5 van de 6 vindplaatsen opgegraven (afbeelding 25). Vindplaats 1 omvat twee clusters huisplattegronden daterend uit de IJzertijd, waarbinnen diverse huisplaatsen elkaar overlappen. Vindplaats 1 loopt door op het terrein aan de Broekstraat. Daar is, naast de resten uit de IJzertijd, ook een boerderijplaats uit de Nieuwe Tijd opgegraven. Vindplaats 2 bleek een nederzettingsterrein uit de IJzertijd te zijn, waarop vier of vijf hoofdgebouwen met bijbehorende bijgebouwen/spiekers zijn aangetroffen. Vindplaats 3, daterend uit de Middeleeuwen/Nieuwe Tijd is (nog) niet opgegraven. Vindplaats 4 betreft waarschijnlijk een randzone van een erf uit de IJzertijd of Romeinse Tijd: hier zijn geen hoofdgebouwen maar wel enkele spiekers en kuilen aangetroffen. Vindplaats 5 is een relatief lege zone met een enkele spieker daterend uit de IJzertijd of Romeinse Tijd.

Afbeelding 25 overzicht van de opgegraven vindplaatsen in plangebied Dijkstraten (bron: Ball en Moesker 2011)

Op 400 meter vanaf de zuidwesthoek van het plangebied is in 2009 aan de Spoorstraat door Becker en Van de Graaf een booronderzoek¹⁹ uitgevoerd, gevolgd door proefsleuvenonderzoek.²⁰

18 Onderzoeksmeldingnummers 26092 en 42590, onderzoeksnummer 20047 en 34349

19 Onderzoeksmeldingnummer 33175, onderzoeksnummer 25124

Hierbij is een vindplaats uit de Late Bronstijd/Vroege IJzertijd aangetroffen. Bij de bouw is rekening gehouden met de aanwezige archeologische waarden door minimale verstering van de ondergrond.

Ca 250 meter ten oosten van onderzoeksgebied is voor de verbreding van de A2 en A58 tussen 's-Hertogenbosch en Valkenswaard een MER studie gedaan. Het hele tracé heeft een middelhoge of hoge verwachtingswaarde. Bij verstering van de bodem zal archeologisch vervolgonderzoek moeten plaatsvinden.²¹

Op 180 meter ten zuidwesten van de zuidwesthoek van het plangebied is in 2010 aan de Molenstraat een booronderzoek uitgevoerd door Becker en Van de Graaf.²² Na het onderzoek is in 2011 vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd door het Archeologisch Centrum van de Vrije Universiteit.²³ Bij het proefsleuvenonderzoek zijn vooral recente versteringen en sporen van landgebruik uit de Nieuwe Tijd aangetroffen. Het gaat daarbij onder andere om greppels van perceelsgrenzen, zoals aangegeven op de 1832 kaart. Voor het overige was het onderzoeksgebied erg versterd door intensieve bewoning in de 20^e eeuw. Het plangebied is daarom na onderzoek vrijgegeven voor verdere ontwikkeling.

Archis nr. onderzoeks-melding	Locatie	Soort onderzoek, jaartal en uitvoerder	Resultaten en advies
23003	Best Oranjestraat	Archeologisch: proefsleuven BAAC BV 2007	Vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving
29524	Best Oranjestraat	Archeologisch: opgraving 2008 Bureau Interdisciplinaire Landschapsanalyse	Resultaat: tijdens het onderzoek zijn 2 kuilen en vijf spiekers daterend uit de IJzertijd en twee bijgebouwen en een waterput daterend uit de Volle Middeleeuwen aangetroffen. de bijbehorende nederzetting wordt ten zuiden van het onderzoeksgebied verwacht. Advies: bij verstering van de niet –opgegraven delen van het plangebied, dienen deze alsnog te worden opgegraven.
24152 en 25100	Best Spoorweglaan	Archeologisch: bureauonderzoek en booronderzoek 2007 Synthegra BV	Geen vervolgonderzoek aanbevolen wegens een versterd bodemprofiel in de boringen
37641	Parkwachters Best	Archeologisch: booronderzoek 2009 Synthegra BV	Geen vervolgonderzoek in verband met het versterde bodemprofiel. Naar aanleiding van een onderzoek uitgevoerd in 2007 (onderzoeksmeldingen 24152 en 25100) op het aangrenzende terrein, wordte aanvullend onderzoek uitgevoerd op de locatie.
22820	Best	Archeologisch: booronderzoek 2007 Bureau Interdisciplinaire Landschapsanalyse	Geen vervolgonderzoek aanbevolen wegens een versterd bodemprofiel in de meeste boringen
8479	Dijkstraten Zuid	Archeologisch: (veld)kartering en booronderzoek 2004 RAAP BV	Vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuven.

20 Onderzoeksmeldingnummer 33995, onderzoeksnummer 25634

21 Onderzoeksmeldingnummer 33940, onderzoeksnummer 30499

22 Onderzoeksmeldingnummer 38934, onderzoeksnummer 31824

23 Onderzoeksmeldingnummer 45301

26092	Dijkstraten (Veldweg)t	Archeologisch: proefsleuvenonderzoek 2007 BAAC BV	Vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving: De sporen hebben betrekking op 5 vindplaatsen het betreft delen van nederzettingsterreinen uit de IJzertijd tot de Nieuwe Tijd. Er zijn in ieder geval delen van twee boerderij plattegronden en een aantal spiekers aangetroffen. De vindplaatsen zijn gelegen op de randen van een dekzandrug, aan de randen van het plangebied. Sporen van een beekdal zijn vooralsnog niet aangetroffen. Het nederzettingsgebied is in de Volle Middeleeuwen en Nieuwe Tijd in gebruik genomen als akker..
42126 (1) 42125 (2) 42127 (3) 42129 (4)	Best Dijkstraten deelgebied 1 t/m 4	Archeologisch: booronderzoek 2010 BAAC BV	Vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuven.
42590	Best Dijkstraten	Archeologisch: Opgraving en proefsleuven 2010 AAC	Proefsleuvenonderzoek: Vervolgonderzoek in 2 van de onderzochte terreinen in de vorm van een opgraving. Rest van het onderzochte gebied vrijgegeven na onderzoek. Opgraving: Verschillende vindplaatsen uit de IJzertijd, IJzertijd of Romeinse Tijd en Nieuwe Tijd
33175	Best, Spoorstraat	Archeologisch: booronderzoek 2009 Becker en Van de Graaf	Vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven. Bij het veldonderzoek is in alle 5 de boringen een nagenoeg intacte veldpodzol aangetroffen. In overleg met het SRE is besloten inplaats van een conceptrapportage een Programma van Eisen in te dienen om de voortgang van het project te bevorderen.
33995	Best, Spoorstraat	Archeologisch: proefputten/proefsleuven 2009 Becker en Van de Graaf	Vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving. Op grond van de gedane vondsten (Bronstijd aardewerk, plattegronden) wordt aangeraden om de vindplaats te behouden.
33940	MER-studie A2 en A58 Toponiem: verbreding A2 en A58 tussen s'- Hertogenbosch en Valkenswaard	Archeologisch: verwachtingskaart 2009 Vestigia BV	Middelhoge tot hoge archeologische verwachting. Nader onderzoek nodig.
38934	Best Molenstraat	Archeologisch: booronderzoek 2010 Becker en Van de Graaf	Vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuven onderzoek Archeologische verwachting: de periode van het Laat-Paleolithicum tot en met de Volle Middeleeuwen.
45301	Best Molenstraat	Archeologisch: proefputten/proefsleuven 2011 Acheologisch Centrum Vrije Universiteit	Na fase 1 i.v.m. de bodemgesteldheid in combinatie met de afwezigheid van sporen en vondsten en de aangetroffen verstoringen, geen vervolgonderzoek aanbevolen. Ook fase 2 kan achterwege blijven.

Tabel 2. Overzicht van archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied.

3.5. Beschrijving van de mogelijke verstoringen

Door ontgroning en vergraving kunnen belangrijke delen van het bodemarchief aangetast zijn of zelfs verdwenen zijn. Daarom is getracht om op basis van de beschikbare informatie te achterhalen waar en in welke mate de bodem in het plangebied verstoord is. De provinciale ontgrondingenkaart laat zien dat er geen terreinen in het plangebied zijn ontgrond.

Wel behoort een deel van het plangebied tot het laatmiddeleeuwse gehucht Best. Dat betekent dat het vanaf de late Middeleeuwen intensief bewoond is. Volgens historisch kaartmateriaal was een groot deel van het plangebied in 1840 reeds bebouwd. Het oostelijk deel is dan nog onbebouwd. Tussen 1840 en heden is ook de rest van het plangebied bebouwd. Het deelplangebied waar blok B gepland is, blijft onbebouwd. Het deelplangebied waar blok A1 gepland is, raakt deels bebouwd. Dit maakt de kans op verstoring van de oudste resten aanzienlijk. Ook is de verwachting dat in het onderzoeksgebied kabels en leidingen zijn aangelegd, waardoor de archeologische ondergrond is aangetast.

4. Opstellen gespecificeerde verwachting

Door middel van een analyse van de verzamelde gegevens wordt een gespecificeerde verwachting van archeologische waarden opgesteld. Het verwachtingsmodel voor het plangebied zal hieronder kort per tijdsperiode worden toegelicht:

Paleolithicum en Mesolithicum

Vindplaatsen uit het Paleolithicum en Mesolithicum bestaan uit een strooiing van (vuur)stenen artefacten en afval. De doorsnede van dergelijke vindplaatsen is meestal minder dan 20 m. Mogelijke grondsporen zijn ondiep en door de ouderdom al grotendeels vervaagd. De vindplaatsen kunnen zowel op de hogere dekzanden liggen als op de helling van het beekdal. Uit de omgeving van het plangebied zijn een tweetal vondsten uit deze periode bekend. Het gaat om twee vindplaatsen die vlak bij elkaar in Naastenbest liggen. Daarbij zijn verschillende vuurstenen artefacten aangetroffen die voornamelijk dateren uit het Mesolithicum. Vanwege de ligging van het plangebied in gebied dat al vanaf de Late Middeleeuwen intensief bebouwd en bewoond is, is de kans groot dat eventuele restanten van vindplaatsen uit het Paleolithicum en Mesolithicum verstoord zijn door latere activiteiten. Ondanks de relatief gunstige ligging van het plangebied op een dekzandrug en de vindplaatsen uit de omgeving, is er, vanwege de ligging in het dorpscentrum, voor deze periode slechts een **lage** trefkans.

Neolithicum, Vroege en Midden-Bronstijd

In het Neolithicum en Vroege Bronstijd gaan de mensen over op akkerbouw en veeteelt voor hun voedselvoorziening en wonen in permanente behuizing in plaats van seizoensmatige kampementen. Naast grafheuvels, waarvan er al zeer veel bekend zijn, is sinds kort ook bekend hoe de behuizing in de midden bronstijd er uitzag. Het lijkt erop dat die zich kenmerkt door erven die zich verplaatsen over de dekzandrug. Uit de omgeving van het plangebied zijn geen grafheuvels bekend. Wel zijn aan de nabij het plangebied vondsten gedaan die dateren uit het Neolithicum. Ten noorden van het plangebied is een vuurstenen pijlpunt aangetroffen. Verder is bij Naastenbest, ten zuiden van het plangebied ook een vuursteen spits daterend uit het Neolithicum aangetroffen. Ook ten westen van het plangebied is bij toponiem Kerkackers een vuurstenen bijl aangetroffen. Tenslotte zijn bij een archeologisch onderzoek aan de Spoorstraat vondsten en huisplattegronden uit de Bronstijd aangetroffen. Vanwege de ligging van het plangebied in het dorps centrum, is de kans aanwezig dat eventuele restanten van vindplaatsen, uit vooral het Neolithicum, verstoord zijn door latere activiteiten. Ondanks de relatief gunstige ligging van het plangebied op een dekzandrug en de vindplaatsen uit de omgeving, is er, vanwege de ligging in de dorpskern, voor deze periode een **lage** trefkans.

Late Bronstijd, Vroege en Midden-IJzertijd

De Late Bronstijd tot Midden IJzertijd is een periode die zich kenmerkt door zwerfende erven rondom plaatsvaste grafvelden, de zogenaamde urnenvelden. In de omgeving van het plangebied zijn geen sporen van een dergelijk grafveld aangetroffen. Bewoning wordt met name aangetroffen op de hoger gelegen dekzandruggen. Uit de omgeving van het plangebied zijn verschillende vindplaatsen bekend uit deze periodes. Ten eerste zijn bij Naastenbest vondsten gedaan uit de IJzertijd/ Romeinse Tijd. Daarnaast zijn tijdens het archeologisch onderzoek aan de Oranje straat sporen aangetroffen uit de IJzertijd. De onderzoekers gaan ervan uit dat de nederzetting uit de IJzertijd waartoe de sporen behoren ten zuiden van het onderzoeksgebied zal liggen. Dit betekent dat deze binnen het huidige plangebied verwacht mogen worden. Tenslotte zijn tijdens het onderzoek in plangebied Dijkstraten diverse vindplaatsen uit de IJzertijd / Romeinse Tijd opgegraven. Vanwege de ligging van het plangebied op een dekzandrug en het grote aantal

vindplaatsen in de directe nabijheid is de verwachting voor sporen en vondsten uit deze periode, ondanks de ligging in de dorpskern **hoog**.

Late IJzertijd en Romeinse tijd

In hoofdlijnen gaat voor de Late IJzertijd en Romeinse tijd dezelfde redenering op als voor de voorafgaande periode. De nuance is echter dat vanaf de Late IJzertijd herbouw op hetzelfde erf mogelijk is, waardoor de sporenconcentraties een grotere spoordichtheid kunnen vertonen. De grafvelden uit de Late IJzertijd zijn kleiner en liggen meer verspreid in het landschap, vaak in de buurt van huizen. De grafvelden uit de Romeinse tijd zijn groter en lijken een meer centrale plaats in te nemen. Uit deze periode zijn een tweetal vindplaatsen bekend uit de omgeving. Bij Naastenbest zijn vondsten gedaan uit de IJzertijd / Romeinse Tijd en tijdens de opgraving Dijkstraten zijn verschillende vindplaatsen opgegraven met sporen uit de Late IJzertijd/ Romeinse Tijd. Vanwege de ligging van het plangebied op een dekzandrug en het beperkte aantal vindplaatsen in de directe nabijheid is de verwachting voor sporen en vondsten uit deze periode **middelhoog**.

Vroege Middeleeuwen

Voor de Vroege Middeleeuwen bestaan aanwijzingen dat bewoning vooral plaats vond op de hogere delen van de dekzandruggen, maar dit is niet met zekerheid te zeggen. De laagtes worden, net zoals de perioden daarvoor, gebruikt voor het weiden en drenken van vee en bezigheden waarvoor water gewenst is, zoals het roten van vlas en het harden van hout. Tot halverwege deze periode is het mogelijk grafvelden tussen de bewoning aan te treffen. Vanaf de Karolingische periode bevinden de begravingen zich in en rondom de kerk. De verbreiding en aanwezigheid van sporen over het plangebied zal in dit geval minder ruim zijn dan die van de twee voorafgaande perioden. Ondanks de ligging op een dekzandrug is voor deze periode vanwege het ontbreken van vondsten in de onmiddellijke nabijheid van het plangebied slechts een **lage** verwachting ten aanzien van bewoningssporen uit deze periode in het plangebied.

Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd

Voor de Late Middeleeuwen geldt dat bewoning in gehuchten niet ongebruikelijk is. Tegen het einde van de Middeleeuwen en in de Nieuwe tijd is er weer sprake van een meer verspreide bewoning op het 'platteland'. Na 1200 zien we ook een verschuiving van de bewoning van de hogere dekzandruggen naar de lager gelegen beekdalen. De bewoning hangt verder nauw samen met de wegen en met de aanwezigheid van oude akkers. Opmerkelijk is dat sporen van behuizing uit de 13e eeuw en jonger door een verandering in bouwwijzen archeologisch nauwelijks traceerbaar zijn, het zijn vooral sporen van de inrichting van het erf. Pas laat in de Nieuwe tijd, als de verstening van bebouwing ook op het platteland is doorgedrongen, zijn huizen weer archeologisch waarneembaar. Vanwege het grote aantal vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, waaronder de dorpskern van het dorp Best, waar het plangebied midden in ligt en de laatmiddeleeuwse bewoning die aangetroffen is direct ten noorden van het plangebied is de verwachting voor sporen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd **zeer hoog**.

5. Conclusie en advies

Met dit archeologisch en cultuurhistorisch bureauonderzoek worden de cultuurhistorische aspecten met betrekking tot archeologie, historische bouwkunst en stedenbouw/landschap in beeld gebracht en gewaardeerd. In dit hoofdstuk worden conclusies en adviezen gegeven over de wijze waarop er met archeologie en de cultuurhistorische waarden kan worden omgegaan.

5.1. Archeologie

Uit het archeologisch bureauonderzoek blijkt dat er voor het plangebied voldoende concrete aanwijzingen zijn voor het toekennen van een **middelhoge tot zeer hoge** archeologische verwachtingswaarde met betrekking tot de perioden late prehistorie en Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd. Het plangebied ligt op een brede dekzandrug aan een eeuwenoude doorgaande route. Doorgaans worden op een dergelijke locatie sporen en vondsten verwacht uit alle archeologische periodes. Vanwege de zeer hoge verwachting voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd is er echter een grote kans op verstoringen van oudere, met name prehistorische vindplaatsen. De gespecificeerde verwachting is als volgt naar tijdsperiode opgedeeld:

Paleolithicum en Mesolithicum	laag
Neolithicum, Vroege en Midden-Bronstijd	laag
Late Bronstijd, Vroege en Midden IJzertijd	hoog
Late IJzertijd en Romeinse tijd	middelhoog
Vroege Middeleeuwen	laag
Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd	zeer hoog

Voor terreinen met een (middel)hoge archeologische verwachtingswaarde wordt duurzaam behoud nagestreefd. Voor behoudenswaardige vindplaatsen zijn twee vormen van behoud mogelijk, te weten: in situ en ex situ. Het behoud op de plaats waar de vindplaats ligt (in situ) heeft de voorkeur boven een opgraving (ex situ). Op basis van de Monumentenwet dienen archeologische waarden in beeld te worden gebracht en te worden meegewogen in de planvorming. Archeologisch erfgoed dient in beginsel te worden beschermd op de plek waar het wordt aangetroffen. Indien de behoudenswaardige vindplaats niet planologisch kan worden beschermd, wordt geadviseerd om, voorafgaand aan de vaststelling van het plan, de gevolgen voor het bodemarchief nader in beeld te brengen met een karterend en waarderend archeologisch onderzoek, en zo nodig de aangetroffen archeologische waarden veilig te stellen door een opgraving.

In die delen van het plangebied die dieper dan 30 cm verstoord gaan worden bij de geplande ruimtelijke ingrepen, en die een hoge of middelhoge archeologische verwachting hebben, zal een inventariserend en waarderend archeologisch vooronderzoek in de vorm van proefsleuven (conform protocol Proefsleuven KNA 3.2, de SIKB Leidraad proefsleuven en de richtlijnen van de gemeente Best) uitgevoerd moeten worden. Hiermee kan de kwaliteit, aard, datering omvang en diepteligging van de mogelijk aanwezige vindplaats(en) worden vastgesteld. Het vervolgonderzoek dient plaats te vinden aan de hand van een door het bevoegd gezag goedgekeurd programma van eisen en uitgevoerd te worden door een archeologisch bedrijf bevoegd tot het uitvoeren van archeologische opgravingen (Monumentenwet 1988, art. 45). Aanbevolen wordt om dit onderzoek ruim voor de vaststelling van de definitieve bestemming te laten plaatsvinden. De resultaten dienen namelijk meegenomen te worden in de ruimtelijke onderbouwing van het bestemmingsplan. Indien er onduidelijkheid bestaat over de bodemopbouw van bepaalde percelen, adviseren wij om een beperkt verkennend booronderzoek in het op te stellen PvE mee te nemen.

Ten slotte verdient het de aanbeveling om de resultaten uit het archeologische onderzoek als inspiratiebron terug te laten komen in het stedenbouwkundige ontwerp en inrichtingsplannen.

5.2. Cultuurhistorie

In verband met de voorgenomen ontwikkeling van het Centrum van Best, is voor het onderhavige plangebied een cultuurhistorisch bureauonderzoek uitgevoerd naar de aanwezige cultuurhistorische waarden in het plangebied. Hieruit komt naar voren dat het centrum van Best een eigen identiteit kent met van oorsprong een kleinschalig en open karakter. In het plangebied zijn nog historische kwaliteiten aanwezig, zowel als object als in structuur, die refereren aan de verschillende tijdsperiodes. Deze historische waarden zullen bij nieuwe gebiedsontwikkelingen als een belangenafweging in een vroeg stadium in beeld gebracht moeten worden. De cultuurhistorische aspecten zijn van belang voor de belevingswaarde, gebruikswaarde, toekomstwaarde en investeringswaarde voor het Centrum van Best. Ze bieden een inspiratiebron voor nieuwe (stedenbouwkundige) ontwikkelingen en zorgen voor continuïteit en houvast in een veranderende leefomgeving. Het gaat om de volgende elementen:

1. Het historische dorpslint Hoofdstraat–Oranjestraat heeft een hoge cultuurhistorische waarde, vanwege de landschappelijke oorsprong ervan en als richtinggevende lijn voor de stedenbouwkundige ontwikkelingen in Best.
2. Het Raadhuisplein en de Nieuwstraat hebben een hoge cultuurhistorische waarde, als uiting van de gewijzigde stedenbouwkundige inzichten uit de Wederopbouwperiode in het centrum van Best.
3. Het gemeentehuis heeft hoge cultuurhistorische waarde vanwege de architectuurhistorische kwaliteiten en spil van de stedenbouwkundige wijzigingen in het centrum van Best. Het object uit de Wederopbouwperiode is een gaaf voorbeeld uit het oeuvre van de architect De Bever, waarbij het thema 'oud ontmoet nieuw en transparantie' als uitgangspunt is genomen.
4. Het stempelplan van het bureau Maaskant is cultuurhistorisch waardevol, omdat het wellicht een van de eerste stempelplannen in Nederland en van Maaskant betreft.
5. Het object met winkel-woningen aan het Raadhuisplein heeft als wand een stedenbouwkundige waarde.
6. Het kleinschalige karakter van de bebouwing aan het historische dorpslint (Hoofdstraat–Oranjestraat–Nieuwstraat) heeft als stedenbouwkundig ensemble en gevelwand een hoge cultuurhistorische waarde.
7. Aan de randen van het plangebied bevinden zich meerdere prominente historisch waardevolle objecten en structuren, zoals het kloostergebouw, de kerk, kerkhof en kerkhofpad en de winkel aan de Hoofdstraat 9.
8. Vanaf 2000 vindt er een schaalvergroting plaats aan de zuidzijde van het plangebied en op de hoek van het historische dorpslint (Oranjestraat–Hoofdstraat), dat haaks staat op het kleinschalige karakter.

Er wordt verder geadviseerd om rekening te houden met de volgende zaken:

1. Aanwijzing van het gemeentehuis als beschermd gemeentelijk monument.
2. Het gemeentehuis als losstaand gebouw een prominente en representatieve uitstraling geven aan het Raadhuisplein en het historische dorpslint. Daarbij het thema 'oud ontmoet nieuw en transparantie' in de nieuwe gebiedsontwikkeling te verwerken.
9. De historische kwaliteit van het historische dorpslint door de samenhang als uitgangspunt te hanteren bij toekomstige ontwikkelingen, zowel in:
 - a. de openbare ruimte als;

- b. de bebouwing: schaalniveau, verhoudingen, dakenlandschap met kappen en de rooilijnen.
- 10. In de schaal, maatvoering en architectuur expliciet rekening houden met de historische gelaagdheid van de objecten en ensembles aan de randen van het plangebied.
- 11. Historische bouwkunst aan het historische dorpslint onderzoeken en waardevolle objecten aanwijzen als beschermd gemeentelijk monument.
- 12. De stedenbouwkundige structuur uit de jaren vijftig-zestig als uitgangspunt verwerken in de doorontwikkeling van de centrumplannen.
- 13. De voormalige Schoolstraat inzichtelijk maken en eventueel als verbindingsweg herstellen richting de molen.
- 14. De gebouwde objecten uit het stempelplan van bureau Maaskant zijn directe referenties en waardevol om nader te onderzoeken.

Samengevat

De cultuurhistorische waarden in het centrumgebied betreft het historische dorpslint en de Nieuwstraat–Raadhuisplein met het gemeentehuis. Deze aspecten hebben zowel vanuit stedenbouwkundig oogpunt als vanuit een objectgerichte benadering een hoge cultuurhistorische waarde. Daarbij verdient het stempelplan van het bureau Maaskant bijzondere aandacht.

We adviseren om de cultuurhistorische waarden als een van de uitgangspunten op te nemen in de stedenbouwkundige kaders en als inspiratiebron door te vertalen in de stedenbouwkundige ontwerpen en inrichtingsplannen.

6. Literatuur en bronnen

Archis II database RCE

Arts, N., H. Stoepker, F. Theuws e.a, 2008: *De Middeleeuwen en Vroegmoderne tijd in Zuid-Nederland, Amersfoort* (NOaA hoofdstuk 22).

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*, Wageningen.

Ball, E.A.G. & T.P. Moesker, 2011: *Evaluatierapport Bes – Dijk – 1.0 Opgraving en inventariserend veldonderzoek met met proefsleuven, gemeente Best (Noord-Brabant)*. (Amsterdam Archeologisch Centrum Diachron rapport 111), Amsterdam

Berendsen, H.J.A., 2000: *Landschappelijk Nederland*, Van Gorcum, Assen.

Berkvens, R., 2010: *Ondersteboven. Archeologie in Best. Toelichting op de archeologiekaart, gemeente Best*. Eindhoven

Biggelaar, K. v.d., en Hurk, L. v.d., 2007: 'Omzien in Best', Van Beerendonk Communicatie + Creatie, hoofdstuk 3, Best.

Bont, Ch. De, 1993: '...Al het werkwaardige in bonte afwisseling...' *Een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant*, Waalre.

Coenen, J., 2000: *Te Best Wart. De geschiedenis van Best en zijn vroegere grondgebied*, Best.

Dijk, X.C.C. van, 2002: *Plangebied Dijkstraten Zuid, Gemeente Best, Een inventariserend archeologisch onderzoek* (Raap-rapport 832), Weert.

Doesburg, J. van, M. de Boer, J. Deeben, B.J. Groenewoudt & T. de Groot (red.), 2007: *Essen in zicht. Essen en plaggendecken in Nederland: onderzoek en behoud* (= Nederlandse Archeologische Rapporten, 34), Amersfoort.

Enkevort, H. van, T. de Groot, H. Hiddink & W. Vos, 2006: *De Romeinse tijd in het Midden-Nederlandse rivierengebied en het Zuid-Nederlandse dekzand- en lössgebied*, Amersfoort (NOaA hoofdstuk 18).

Fontijn, D., 2003: Sacrificial landscapes: cultural biographies of persons, objects and 'natural' places in the Bronze Age of the Southern Netherlands, c. 2300-600 BC. *Analecta Praehistorica Leidensia* 34.

Gerritsen, F., P. Jongste & L. Theunissen, 2006: *De late prehistorie in Noord-, Oost- en Zuid-Nederland en het rivierengebied* (NOaA hoofdstuk 17).

Groot, N.C.F., 2010: *Archeologisch bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase Molenstraat, Best, Gemeente Best* (B&G rapport 877), Noordwijk.

Grote Historische Atlas van Noord-Brabant ± 1905, schaal 1:25.000, Tilburg

Grote historische atlas van Nederland Noord-Brabant 1836-1843, schaal 1:25.000; Tilburg

Hoven, E en M. Berkhout, 2009: *Inventariserend Veldonderzoek (IVO), karterende en waarderende fase, door middel van proefsleuven, Spoorstraat, Best, gemeente Best;* (Becker & Van de Graaf bv), Breda.

Kooi, M., E. de Boer e.a., 2011: *Best (NB), Oranjestraat. Definitief Archeologisch Onderzoek* (BAAC – BILAN rapport 2011), Deventer/'s-Hertogenbosch.

KNA 3.2. protocol Bureauonderzoek

Leenders, K.A.H.W., 2011: *Lezing: de geschiedenis van het landschap van Best*

Liefferinge, N. van, 2008: *Karterend booronderzoek Spoorweglaan te Best, (Synthegra Archeologie Rapport P0502491), Valkenswaard*

Mark, R. van der, 2007: *Best Oranjestraat. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven.* (BAAC project A07-0249), 's Hertogenbosch.

Mulder E.F.J et al., 2003: *De ondergrond van Nederland*, Wolters Noordhoff, Groningen/Houten.

Provincie Noord- Brabant, 1986: *Cultuurhistorische Inventarisatie provincie Noord-Brabant, gemeente Best*

Provincie Noord-Brabant, 2007: *Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Brabant.*

Ruiter, D.L. de, 2010: *Best, plangebied Dijkstraten. Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennende fase),* (Baac rapport V-10.0179, 's-Hertogenbosch).

Staring Centrum, 1977: *Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000, blad 51 Eindhoven,* Staring Centrum, Wageningen.

Stichting voor Bodemkartering, 1981: *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, blad 51 Oost, Eindhoven.* Stiboka Wageningen.

Velde, E. v.d., 2009: *Inventariserend Veldonderzoek, karterend booronderzoek. Parkwachters te Best, Gemeente Best* (= Synthegra rapport S090376), Doetinchem.

Vermeer, G., 2010: *Het Gemeentehuis van Best uit 1962 van Architect C.H. de Bever;* Bouwhistorische en waardestellende beschrijving.

Wesdorp, M., 2011: *Een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven in het plangebied Best - Molenstraat,* (Zuidnederlandse Archeologische Notities, ACVU-HBS), Amsterdam.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland schaal 1:50.000, Zuid-Nederland 1839-1859.* Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Best Centrum, gemeente Best

www.watwaswaar.nl

www.bodemloket.nl

<http://brabant.esrinl.com/chw/>

HET GEMEENTEHUIS VAN BEST UIT 1962
VAN ARCHITECT C.H. DE BEVER

Bouwhistorische en waardestellende beschrijving.

**dr. Gerrit Vermeer
augustus 2010**

VERANTWOORDING

Deze waardestellende beschrijving van het gemeentehuis uit 1962 in Best, geschreven in opdracht van de gemeente Best, gaat in op zowel de historische, stedenbouwkundige, bouwhistorische en architectuurhistorische aspecten. Voor het onderzoek werd het archief geraadpleegd van De Bever Architecten te Eindhoven en van de Gemeente Best in het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven. Het gemeentehuis van C.H. de Bever verkeert nog grotendeels in zijn oorspronkelijke staat en is architectuurhistorisch van belang, maar een aantal latere ingrepen doet wel afbreuk aan de bijzondere kwaliteiten van dit gebouw. Aan het einde van dit rapport worden een aantal aanbevelingen gedaan voor het herstel van het gebouw in oude luister.

VOORGESCHIEDENIS

De herdgangen Aarle, Best (later Naastenbest) en Gunterslaar (later Verrenbest), waaruit Best is voortgekomen, lagen binnen de vrijheid Oirschot tamelijk afgelegen van het bestuurscentrum. Al vanaf de veertiende eeuw traden zij gezamenlijk op tegen de regenten van Oirschot, waarmee de nodige geschillen waren. In 1437 verrees er in Best, om de geboorteplaats van de heilige Odulphus te memoreren, die in Friesland in de negende eeuw het christelijke geloof verkondigde, in weerwil van de nodige weerstand van het kapittel van Oirschot, een kapel. Op 7 december 1553 kwam uit die kapel de parochie Best voort. In 1662 poogden de drie genoemde herdgangen en Straten zich af te splitsen van Oirschot, maar zonder succes. De behoefte aan zelfstandigheid op bestuurlijk gebied leefde kennelijk nog steeds. Meteen na de komst van de Fransen in 1794 ondernamen de Bestenaren een volgende poging zich zelfstandig te maken en hoewel dat niet lukte, namen zij in de praktijk toch het heft zelf in handen. Na de Franse tijd dienden ze in 1818 opnieuw een verzoek in een zelfstandige gemeente te vormen. Dit leidde op 17 augustus 1819 van de afscheiding van de drie herdgangen van Oirschot. De verdeling van de eigendommen, schulden en kapitaal namen nog wel de nodige tijd in beslag.

Het oudste raadhuis

Na de afsplitsing van Oirschot bestond het bestuur van de gemeente Best uit een schout, een gemeentesecretaris en vier raadsleden. Aanvankelijk had het bestuur vermoedelijk weinig behoefte aan een eigen raadhuis. De eerste schout, Rogier Willem van Nuenen, vergaderde met de raadsleden in zijn herberg. Best deelde voorlopig de gemeentesecretaris nog met Oirschot, die in die grotere buurgemeente kantoor hield. In 1825 verdween het schoutsambt en kwam daarvoor een burgemeester in de plaats. Bij die gelegenheid kreeg Best een geheel nieuw bestuur, dat al gauw ook toestemming vroeg voor de bouw van een raadhuis. Best telde in die jaren meerdere kernen met tamelijk los verspreide lintbebouwing. Het was daarom niet onmiddellijk duidelijk waar het raadhuis moest komen. Uiteindelijk kwam het te staan bij een al bestaand brandspuithuisje, net ten noorden van het latere gemeentehuis uit 1962. Na de verlening van de toestemming voor de bouw op 8 mei 1827, vond de aanbesteding plaats. Het uitgebreide bestek is nog in het gemeentearchief aanwezig. De laagste inschrijver kwam uit op een aanneemsom van 1.323,67 gulden. Het eenvoudige gebouw met een lengte van 11 el en 97 duim en een breedte van 5 el en 67 duim, bestond uit een begane grond met een zolder en bevatte beneden een vergaderkamer, een kamer voor de gemeentesecretaris, een 'sekreet' en een gang.

Afb. 1. Het raadhuis uit 1827, gezien vanaf de Hoofdweg naar het oosten. Rechts de schoorsteen van de boterfabriek. Ansichtkaart uit omstreeks 1900, uitgegeven door J.G. Bijnen.

Het Raadhuis uit 1903

Van de aanleg van een spoorlijn in 1866 trok de gemeente Best betrekkelijk weinig profijt. Het spoor, dat dwars tussen de buurtschappen doorliep, had enige groei tot gevolg, maar de gemeente bleef voornamelijk agrarisch van karakter, met klompen en boter als belangrijke producten. Aan het einde van de negentiende eeuw ontstond er behoefte aan een betere accommodatie voor het gemeentebestuur. Uit ruimtegebrek was

Afb. 2. Het raadhuis uit 1903 in 1914, gezien vanaf de Hoofdweg naar het oosten. Ansichtkaart uitgegeven door J.G. Bijnen.

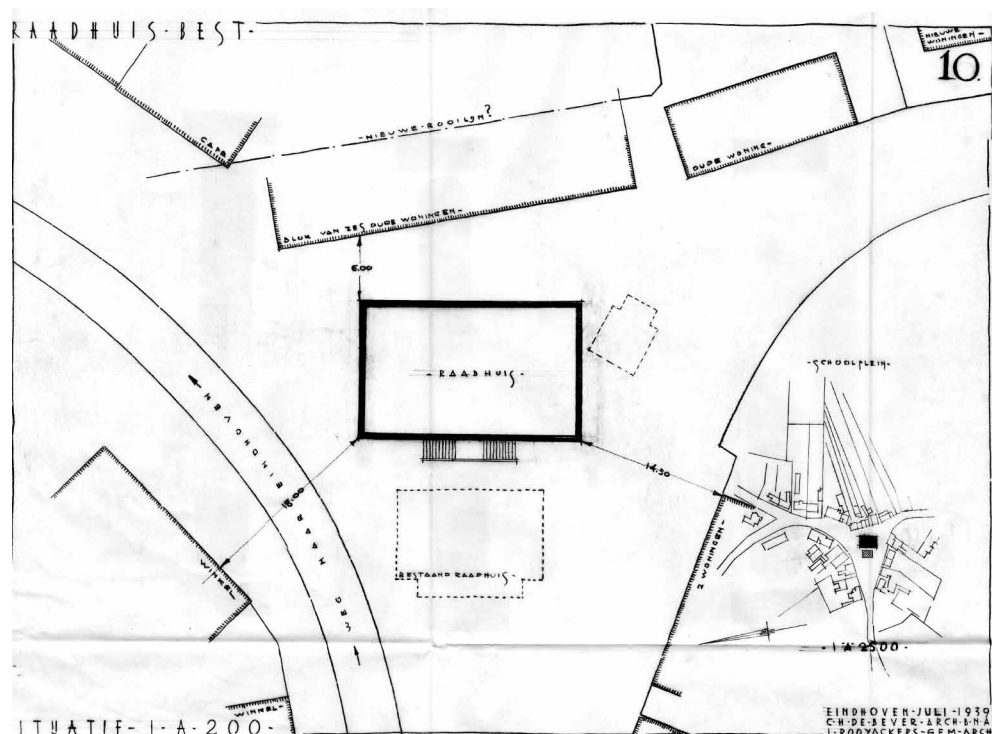

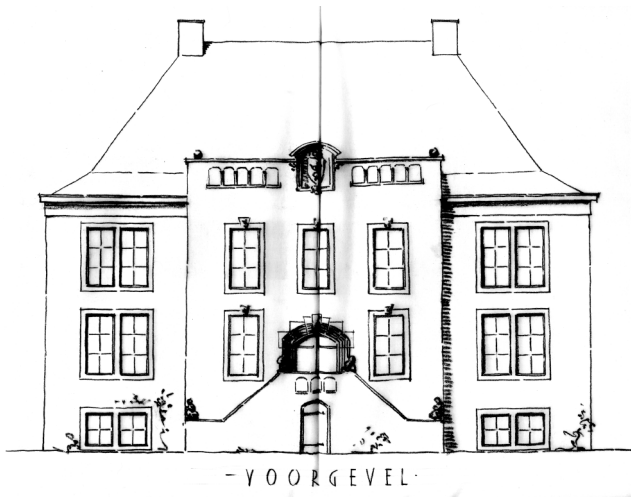
het gemeentearchief in die jaren al naar de zolder van het stadhuis verhuist. Na lang wikken koos de gemeente voor nieuwbouw. A. Loots uit Best kreeg in 1903 opdracht een nieuw raadhuis te ontwerpen dat ruimte moest bieden aan de vergaderzaal, een kamer voor de burgemeester, een brandspuit, de secretarie en het kadaster. Aanvankelijk moest het rechthoekige gebouw een omvang krijgen van 15 bij 8,5 meter, maar het werd een meter korter. Het kwam op dezelfde plek te staan als het oude stadhuis. Tijdens de bouw moest het gemeentebestuur daarom ondergebracht worden in een huurhuis. Aanvankelijk bleef de veldwachterswoning, die tegen het oude raadhuis was aangebouwd, behouden, maar na twee jaar werd dat alsnog afgebroken. Het raadhuis bestond uit een hoog souterrain en een tamelijk hoge begane grond met daarop een schilddak, dat in het midden werd bekroond door een open dakruiter met een kleine klok. Aan de voorzijde leidde een hoge stoep met twee vluchten treden aan weerszijden naar de ingang. Horizontale, witte banden, zowel ter hoogte van het souterrain als op de begane grond verwezen naar de bouwstijl van de Hollandse renaissance.

Niet gerealiseerde plannen uit de jaren 1935-1940

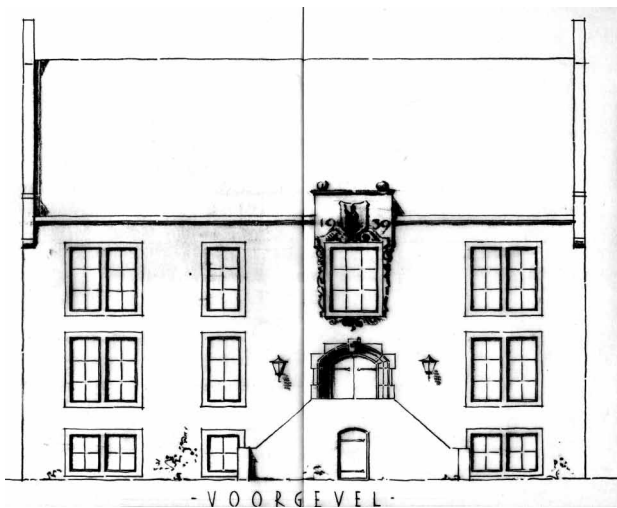
Tot 1930 vertoonde Best nog een agrarisch karakter, maar in deze periode veranderde dat door de vestiging van de tricotagefabriek Tricotbest in 1927 en van de NV Nederlandse Schoen- en Lederfabriek "Bata" in 1933. Deze fabrieken trokken de nodige arbeiders aan, waardoor de gemeente verder in omvang toenam. Vanaf 1935 klaagt het gemeentebestuur over de weinig economische indeling van het raadhuis en over gebrek aan ruimte. Het inwonersaantal bedroeg in dat jaar 4.667, terwijl dat in 1903 nog slechts 2.582 bedroeg. Het stadhuis zal inderdaad niet langer hebben voldaan.

Afb. 3. Situatieschets uit juli 1939 met het te slopen raadhuis uit 1903 (weergegeven in stippel-lijn) en het geplande raadhuis. Het noorden is links. De hoofdstraat komt aan de onderzijde uit op het plein. Tekening C.H. de Bever en L.S. Rooyackers. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

Afb. 4. Plan 1 voor het nieuwe gemeentehuis in Best. Schetsontwerp voorgevel, juni 1939. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

Afb. 5. Plan 2 voor het nieuwe gemeentehuis in Best. Schetsontwerp voorgevel, juni 1939. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

Om ideeën op te doen voor een eventuele nieuwbouw bezochten de burgemeester en de wethouders op aanraden van de commissaris van de koningin de raadhuizen van Mill en Erp. Later sprak de commissaris zich echter uit voor een uitbreiding van het bestaande stadhuis. De gemeenteopzichter L.S. Rooyackers kreeg opdracht daarvoor een plan te maken. De totale verbouwing en uitbreiding mochten niet meer dan 6.000 gulden kosten. Om aan de grotere ruimtebehoefte te voorzien, ontwierp hij een aanbouw aan de achterzijde van het raadhuis in dezelfde stijl als het bestaande gebouw. Op het moment dat de plannen gereed waren, moesten die al weer worden aangepast, omdat voor het archief een brandvrije ruimte voorgeschreven bleek te zijn. Rooyackers concludeerde dat hiervoor een brandvrije vloer nodig was en een zoldering van gewapend beton, evenals zwaardere muren en brandvrije rolschermen voor de ramen. De aanbesteding vond plaats op 27 juni 1938, maar de inschrijvers kwamen allemaal ruim boven de 9.000 of zelfs boven de 10.0000 gulden uit. De opdracht werd uiteindelijk niet gegund, omdat de gemeenteraad, gezien de hoge kosten van de verbouwing, toch de voorkeur gaf aan nieuwbouw. Overwogen werd om daarvoor A.J. Kropholler, C. Roffelsen, C.H. de Bever of C.G. Geenen in te schakelen. Uiteindelijk viel de keuze op De Bever. Die leverde twee traditionalistische ontwerpen, een symmetrische en een asymmetrische, en een aantal varianten daarop, waaruit de gemeente Best uiteindelijk een keuze maakte. Alle ontwerptekeningen zijn mede ondertekend

door L.S. Rooyackers. Beide ontwerpen voorzagen in een hoge stoep. Het symmetrische ontwerp toonde een ingesnoerd schilddak, het asymmetrische een eenvoudig zadeldak. In het souterrain had een politiebureau met verhoorkamer en drie cellen moeten komen. Verder voorzagen de architecten daar een ruime hal, het archief, een kamer voor de steunregeling, een verwarmingshok en een berging voor rijwielen. Op de begane grond waren een hal en kamers voor de secretaris, de secretarie, de typistes, de bode, de burgemeester, een vergaderruimte voor de burgemeester en de wethouders en verder een garderobe, toiletten en een hal gepland. Op de verdieping waren de raadzaal, de commissiekamer en ruimtes voor het kadaster, de burgerwacht en gemeentewerken. Het nieuwe raadhuis had pal achter het bestaande moeten verrijzen, op de driehoekig plein waarop de Hoofdweg, de Nieuwstraat en de ondertussen verdwenen Schoolstraat samenkwamen. Net als het vorige raadhuis uit 1903 had de voorgevel uit moeten kijken over de as van de Hoofdstraat in de richting van de Sint-Odulphuskerk. De aanbesteding had moeten plaatsvinden op 13 mei 1939, maar door de oorlogsomstandigheden van dat moment en de daaropvolgende Duitse bezetting ging deze niet door.

Het nieuwbouwplan uit 1953-1955

In het najaar van 1944 vormde het nabij de dorpskern van Best gelegen Wilhelminakanaal de frontlinie tussen de geallieerde en de Duitse troepen. Bij beschietingen raakte het raadhuis uit 1903 zo zwaar beschadigd, dat het gemeentebestuur er niet langer kon verblijven en het ook geen zin meer had het gebouw nog te repareren. Op 28 maart 1950 besloot de gemeenteraad het daarom te laten afbreken. Het gemeentebestuur en de administratie werden na enige omzwervingen vanaf januari 1947 tot aan de voltooiing van het nieuwe gemeentehuis in 1962 ondergebracht in het K.J.V.-huis, een verenigingsgebouw voor meisjes van het R.K. Kerkbestuur St. Odulphus te Best. Ondertussen ondernam het gemeentebestuur pogingen voor de bouw van een nieuw stadhuis, waarbij het aanspraak kon maken op een regeling voor de wederopbouw. In 1951 verleende Gedeputeerde Staten in principe goedkeuring voor de nieuwbouw en begon de gemeente met het treffen van voorbereidingen, waaronder de aankoop van een aantal oude woningen op de plaats waar het stadhuis moest komen te verrijzen. De plannen uit 1939 werden namelijk resoluut terzijde geschoven en zowel wat betreft de plaats als de architectuur van het nieuwe stadhuis werd een nieuwe weg ingeslagen. De opdracht voor het ontwerp werd op 4 december 1953 gegund aan C.H. de Bever en L.S. Rooyackers. De laatste was inmiddels opgeklommen tot directeur van de Gemeentewerken en Bedrijven. In de praktijk bemoeide Rooyackers zich vermoedelijk alleen met de stedenbouwkundige aspecten van de nieuwbouw. De ontwerptekeningen voor het stadhuis staan uitsluitend op naam van De Bever.

In de plannen uit 1939 stond het stadhuis iets ten noorden van het raadhuis uit 1903, maar nog altijd midden op het driehoekige plein op de driesprong van wegen en straten. Na de oorlog werd besloten het stadhuis iets verder naar het oosten te bouwen, waardoor de driehoekige ruimte onbebouwd bleef. Zo zou er direct voor het nieuwe gemeentehuis een driehoekig plein komen. Daarvoor moest een blok met zes kleine woningen wijken, die voor de oorlog al werden aangeduid als krotten. Op 30 maart 1938 had het oud-schoolhoofd A. van Vleuten als alternatief voor de toenmalige plannen al precies hetzelfde voorgesteld. In een brief aan de Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant betoogde Van Vleuten dat dat het enige plein van Best zo een omvang

Afb. 6. Situatieschets uit omstreeks 1955. Het geplande gemeentehuis staat aan het driehoekige plein, waarop het vroegere raadhuis stond. De voorgevel staat net als het vroegere raadhuis met de voorgevel gericht op de Hoofdstraat. Verder staan een aantal nieuwe scholen en een gemeenschaphuis gepland. Het gemeentehuis lijkt al op het later uitgevoerde, zij het dat het ronde, glazen trappenhuis zich nog aan de achterzijde bevindt. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

zou kunnen krijgen die het geschikt maakte voor kermissen, feesten, concoursen, de plaatsing van een muziekkiosk, en dat dat daarbij het plein ook aanzienlijk verfraaid zou kunnen worden. De gemeente Best wees het voorstel van A. van Vleuten toen echter resoluut van de hand. Voor het blok met woningen en de aangrenzende grond zou de gemeente namelijk maar liefst 30.000 gulden moeten betalen, wat dit plan onuitvoerbaar maakte. Bovendien verdacht de gemeente het gepensioneerde schoolhoofd ervan dat hij zich bij zijn voorstel had laten leiden door eigenbelang: "Wij kunnen de gedachte niet van ons afzetten, dat het heel goed mogelijk zou kunnen zijn, dat adressant bij het indienen van zijn adres, ook en vooral de belangen van den werkgever van zijner zoons, niet uit het oog heeft verloren. Deze werkgever namelijk is eigenaar van een gedeelte der woningen en terreinen, welke adressant zoo bij uitstek voor den bouw van een nieuw raadhuis geschikt acht." Na de oorlog golden deze bezwaren kennelijk niet meer.

Uit omstreeks 1955 stamt een stedenbouwkundig plan met een driehoek aangelegd en deels met bomen beplant Raadhuisplein met aan de zuidoostzijde van de nagenoeg gelijkzijdige driehoek het nieuwe stadhuis. Het hoofdgebouw vertoont veel gelijkenis

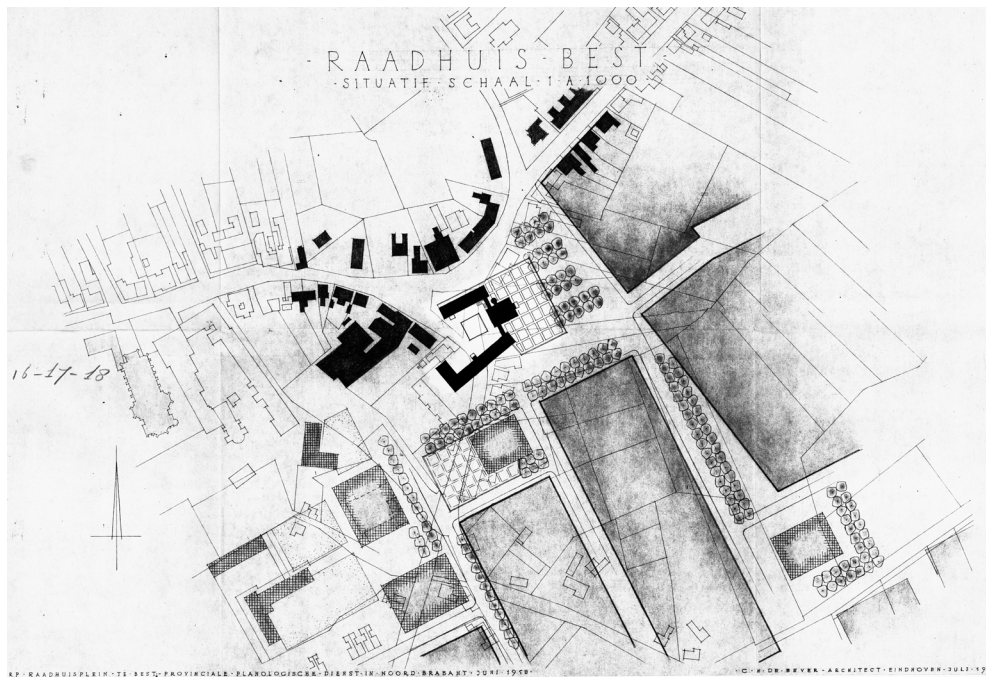
met het uiteindelijke in 1962 op een andere plaats gerealiseerde ontwerp. Het ronde, glazen trappenhuis zit echter niet aan een van de zijgevels, maar aan de achtergevel. De kleine rechthoekige uitbouwen in de zijgevels zijn later uit het ontwerp verdwenen. De laagbouw voor de secretarie en de gemeentelijke bedrijven bevinden zich achter het blok. Deze lage vleugels ondergingen in de latere ontwerpen nog ingrijpende wijzigingen. Ten noordwesten van het nieuwe gemeentehuis had een rechthoekig blok met winkels moeten komen. Aan een uiteindelijk verdwenen gedeelte van de Schoolstraat hadden los gegroepeerd in de ruimte een gemeenschapshuis en enkele scholen moeten verrijzen. Net als de raadhuisen uit 1818 en 1903 en in de plannen uit 1939 keek de voorgevel van het stadhuis in de plannen uit 1953 uit over de Hoofdstraat. In deze ruim geplande aanleg werden traditionalistische vormen kennelijk niet meer passend geacht. De Bever ontwierp dan ook een strak, modernistisch ogend blok en laagbouw vleugels met gevels die vrijwel geheel uit glas bestonden. Op 10 juni 1955 werden de plannen goedgekeurd door de gemeenteraad, maar de uitvoering kon voorlopig niet beginnen. Net na de oorlog schoot de bouwcapaciteit te kort om zelfs maar aan de bouw van een gemeentehuis te kunnen denken. Nu de plannen uiteindelijk gereed waren, speelde een bestedingsbeperking van de overheidsuitgaven parten.

Wijziging van de plannen na 1958

Op 26 maart 1958 kreeg de gemeente Best bericht van Gedeputeerde Staten bericht dat de plannen voor het nieuwe stadhuis alsnog bestekklaar gemaakt konden worden, maar tekende daarbij wel aan, dat de plannen aangepast moesten worden aan de ondertussen gewijzigde inzichten. Een studie over het Stadsgewest Eindhoven van de Provinciale Planologische Dienst in Noord-Brabant, gemaakt in samenwerking met het Technologisch Instituut raamde voor Best, die op dat moment net geen 10.000 inwoners telde, een groei tot 25.000 inwoners binnen 25 jaar. Om dat mogelijk te maken, moest het structuurplan van de gemeente geheel gewijzigd worden. Dit had ook consequenties voor de bewoningskern rond het Raadhuisplein, wat weer gevolgen had voor de situering van het nieuwe gemeentehuis, waaraan het ontwerp onvermijdelijk moest worden aangepast. Het raadhuis zou niet meer met de voorgevel gericht staan op de as van de Hoofdstraat, maar de andere kant uit, op de nieuwe uitbreidingswijk. De vleugels laagbouw daarachter moesten nu een binnenplaats vormen op

Afb. 9. Een ontwerpschets van het gemeentehuis uit juli 1958. Het trappenhuis (niet zichtbaar) zit aan de achterkant. De gang is herkenbaar aan de uitbouwen in de zijgevels, die in het definitieve ontwerp zijn weggelaten. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

Afb. 10. Situatieschets van het Raadhuisplein met daarin een aanzet van een structuurplan en het nieuwe gemeentehuis van C.H. de Bever. Tekening Provinciale Planologische Dienst in Noord-Brabant en C.H. de Bever, juni 1959. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

de plaats, waar toen nog de Schoolstraat liep. Aan die binnenplaats zouden nog enkele winkels blijven staan, die voorheen aan het begin van de Schoolstraat stonden. Het blokvormige hoofdgebouw bleef ongeveer op dezelfde plaats aan de oostzijde van het vroegere Raadhuisplein gepland, maar dan ongeveer 135 graden gedraaid. Ten oosten van het hoofdgebouw moest door sloop van de nodige bebouwing een groot rechthoekig plein komen. Vanuit dit Raadhuisplein is op een situatieschets uit 1959 een min of meer rechthoekige uitbreidingswijk getekend, die de bestaande agrarische verkaveling negeerde.

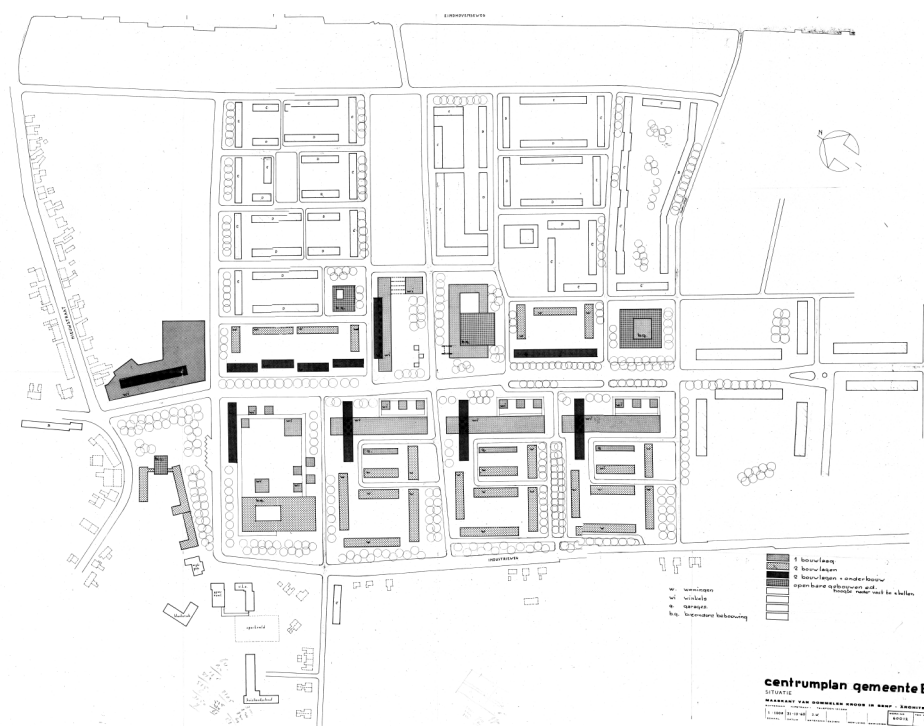
De ontwikkelingen in het naburige Eindhoven hadden grote invloed op Best, dat betekenis zou gaan krijgen als forensengemeente. In deze jaren trad ir. C.A. van Heesewijk op als stedenbouwkundig adviseur van de gemeente. In een uitgebreid verslag van een vooroverleg over het nieuwe structuurplan op 6 december 1958, waarbij ook de burgemeester G.F.J. Notermans, de verantwoordelijke wethouder en Rooyackers aanwezig waren, ging Van Heesewijk uitgebreid in op de belangrijke rol van het nieuwe gemeentehuis in het toekomstige Best. Het zou komen te staan op het kruispunt van de aloude oost-west verbinding en een nieuwe noord-zuidverbinding die de provinciale weg in het noorden om het nieuwe stadhuis heen moest verbinden met de nieuwe zuidelijke uitbreidingswijken. Bij het nieuwe gemeentehuis moesten de andere centrumfuncties geconcentreerd worden, zoals winkels en een cultureel centrum. Ten zuidwesten van het gemeentehuis voorzag het plan een ruim opgezet gebied met scholen en sportterreinen. In het toekomstige centrum moesten oud en nieuw elkaar ontmoeten: "Het raadhuis hier betekent een ontmoeting tussen oud en nieuw en heeft dus voor Best een historische betekenis." De burgemeester maakt duidelijk dat het nieuwe gemeentehuis gezien vanaf het nieuwe Raadhuisplein de oude fabriek van NV

Roomboterfabriek De Beste Boter zou maskeren.

Nog een aantal jaren werd er met veel ambitie aan het stedenbouwkundige plan gewerkt. Op 16 januari 1960 besloot burgemeester Notermans samen met wethouder Van Helvoort de plannen stedenbouwkundig te laten uitwerken door het bureau van de bekende Rotterdamse architect H.A. Maaskant (bureau Maaskant, Van Dommelen, Kroos en Senf). Raadslid Sprangers stelde over de hoge kosten voor dit plan, waarvoor, exclusief latere wijzigingen, 8.000 gulden betaald moest worden, kritische vragen. De burgemeester liet echter weten dat een plan dat zo ver vooruit moest zien en dat zoveel grondige studie vereiste, onmogelijk overgelaten kan worden aan de directeur van de Gemeentewerken. Het vooruitstrevende plan bestond uit verschillende, zich herhalende, uit meerdere stroken en gebouwen samengestelde stedenbouwkundige eenheden, stempels genaamd. Het was een iets vrijere variant van een kort daarvoor in Pendrecht door Lotte Stam-Beese toegepaste opzet.

De bouw van een nieuw gemeentehuis was in 1958 al lange tijd uiterst urgent en er kon niet gewacht worden tot de stedenbouwkundige plannen gereed waren. Daarom begon de aanvraag van de vergunning bij wijze van uitzondering nog voor de voltooiing van het nieuwe uitbreidingsplan. Dit met instemming van de Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant. In 28 mei 1959 stelde de gemeente de omwonenden op de hoogte van de nieuwbouwplannen van het gemeentehuis om deze in de gelegenheid te stellen bezwaar aan te tekenen. De winkeliers aan het begin van de Schoolstraat, die nu aan een doodlopend gedeelte van een straat kwamen te zitten, half achter een van de laagbouwvleugels van het nieuwe raadhuis, vreesden verlies aan aanloop en klandizie, maar deze bezwaren leidden niet tot wijzigingen van de plannen. Wel nam de

Afb. 11. Centrumplan van bureau Maaskant, Van Dommelen, Kroos en Senf, getekend op 31 september 1960. Het noorden met het Raadhuisplein en het gemeentehuis van De Bever bevindt zich links. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

Afb. 12. Het oude gemeentehuis in Eersel, in 1954-1956 gebouwd door C.H. de Bever.

gemeente zich voor de situatie van de winkels na de voltooiing van het gemeentehuis nog eens te overwegen. Nog hetzelfde jaar kon met de bouw worden begonnen. De ambitieuze, modernistische stedenbouwkundige setting die kennelijk sinds de jaren vijftig voorzien was, maakt enigszins begrijpelijk dat de doorgaans traditionalistisch bouwende De Bever in Best zo nadrukkelijk naar het modernisme neigde. Dit ontwerp vormt namelijk binnen zijn oeuvre een tamelijk zeldzame uitzondering. In 1954 had De Bever nog een gemeentehuis in Eersel ontworpen, dat weliswaar zeer strak is vormgegeven, maar dat verder in alle opzichten traditionalistisch is. Dit nog bestaande, in 1956 voltooide gemeentehuis is geheel uit baksteen opgetrokken en vertoont een symmetrische voorgevel met een natuurstenen portaal in de middenas. Boven het portaal bevindt zich een bescheiden balkon. Voor het gemeentehuis staan traditionele stoepalen. De hoge vensters beneden zijn rechthoekig. Op de verdieping zijn ze aan de bovenkant gebogen, zoals in de achttiende en de negentiende eeuw ook vaak gebeurde. Op het tamelijk hoge schilddak staat in het midden een gedetailleerd vormgegeven, open dakruiter. Dit ontwerp staat veel dichterbij de eerdere ontwerpen die De Bever maakte voor Best (in 1939), dan zijn ontwerp uit 1955, dat na een aantal wijzigingen in juni 1962 werd opgeleverd.

HET RAADHUIS UIT 1962

Globale beschrijving hoofdgebouw

Het hoofdgebouw bestaat uit een diep, rechthoekig blok met een plat dak. Door dit platte dak onderscheidt dit werk zich van de meeste andere werken van De Bever, die als traditionalist in vrijwel al zijn andere ontwerpen schuine daken toepaste. Het blok bevat een kelder en drie bouwlagen. Halverwege de rechtergevel staat een rond,

glazen trappenhuis, dat rechtstreeks is ontleend aan de architectuur van het Nieuwe Bouwen. Het trappenhuis is met korte glazen gangen over de volle hoogte met het rechthoekige hoofdvolume verbonden. Op dit trappenhuis sluiten op alle verdiepingen brede, inpandige gangen aan die doorlopen tot aan de tegenoverliggende zijgevel.

Indeling hoofdgebouw

Op de begane grond bevonden zich oorspronkelijk achter de voorgevel links van de ingang de kamer van de burgemeester en rechts van de ingang de kamer van de gemeentesecretaris. De gang tussen de twee kamers komt uit op de ruime hal of burgerzaal, die de rest van de begane grond beslaat. Op de plaats waar zich op de verdiepingen de achterste muur van de gang bevindt, staan vier zuilen. Op de verdieping neemt de raadzaal de gehele voorzijde in beslag. De zaal liep oorspronkelijk naar boven door tot in de tweede verdieping. Later is in de raadzaal echter een verdieping ingehangen, die zwaar afbreuk doet aan de ruimtewerking van de raadzaal, die nu in verhouding tot het vloeroppervlak erg laag oogt. Aan de achterzijde bood de eerste verdieping plaats aan de vergaderkamer van burgemeester en wethouders en de trouwzaal met daartussen achter de achtergevel een loggia, die zowel te bereiken was vanuit de vergaderkamer als vanuit de trouwzaal. Tussen de twee representatieve vertrekken zit een garderobe en een toiletgroep. In het uiteinde van de gang tegenover het trappenhuis bevond zich een keuken. De tweede verdieping bood plaats aan een niet meer op die plaats aanwezige publieke tribune. Rechts achterin was de commissiekamer. De andere twee vertrekken hadden in de ontwerpfase nog geen bestemming. In de kelders zaten een fietsenberging, de verwarmingsinstallatie en een telefooncentrale. Tijdens de ontwerpfase, op 14 mei 1959 melde de Organisatie Bescherming Bevolking van het Ministerie van Binnenlandse Zaken zich met het verzoek de kelder geschikt te maken als schuilkelder. Aan dit verzoek gaf de gemeente Best gehoor, waarna een luchtzuiveringsinstallatie met gasfilter, twee gasdichte deuren en een gasdicht luik werden aangebracht.

De gevels van het hoofdgebouw

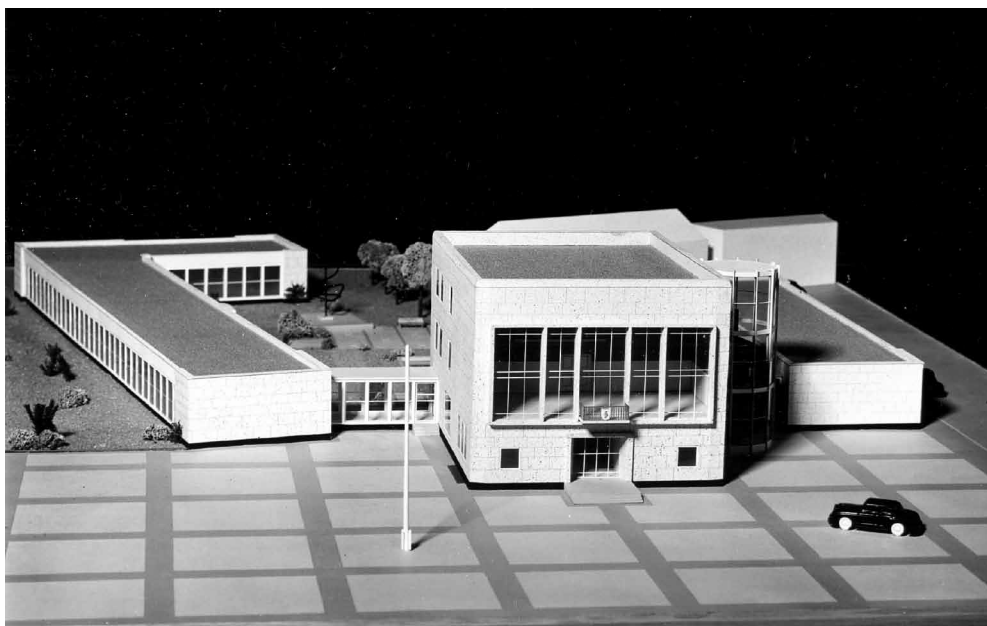
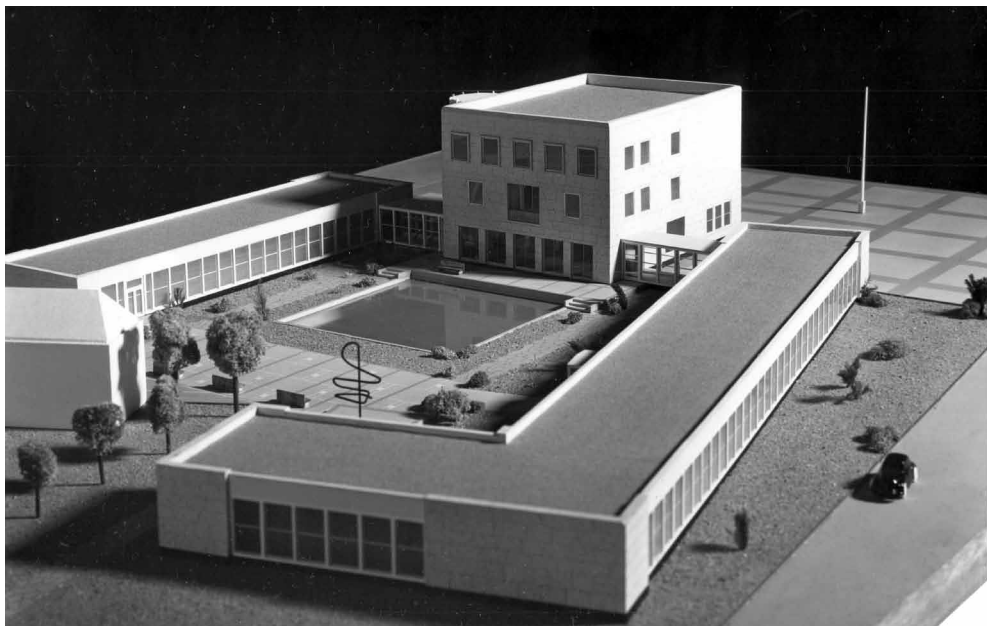
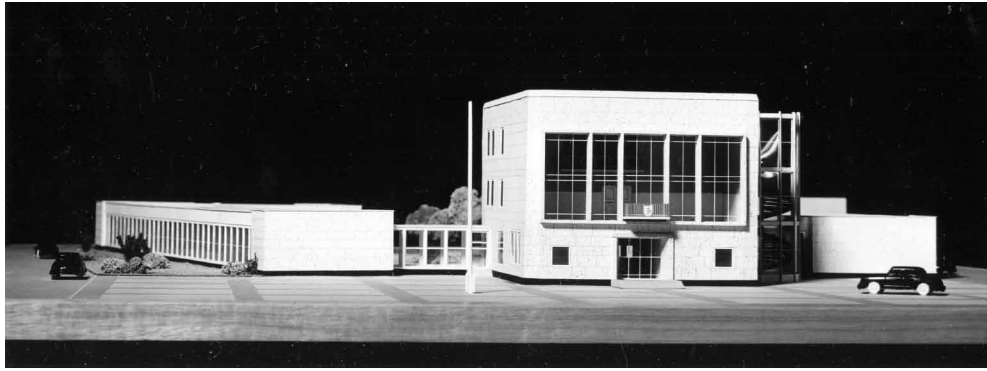
De gevels en de meeste tussenmuren (die aan weerszijden van de gangen) zijn zelfdragend, waardoor de in het modernisme gebruikelijke horizontale lintvensters ontbreken en de gevels een veel geslotener indruk maken dan binnen het nieuwe bouwen gebruikelijk was.

Boven een lage, bakstenen plint dragen de gevels een bekleding van ongeveer 5 centimeter dikke platen van Kirchheimer Mschelkalk uit zuidwest-Duistland. De verschillende banken van deze kalksteen zijn uiteenlopend van kleur en structuur. Deze lichtbruine-lichtgrijze variëteit met een structuur die lijkt op die van Romeinse travertijn, staat bekend als Kernstein. Door de beschermende huid die de steen vormt, is de steen uiterst weervast en weinig gevoelig voor patinerings. De platen zijn bevestigd met gegalvaniseerde en gebitumeerde ankers en zijn met een systeem van groeven op elkaar gezet. Aan de bovenzijde eindigen de gevels in een ongeveer vijf centimeter hoge rand van hetzelfde materiaal. De vensters vertonen in het voegpatroon steeds een subtiel uitgevoerde omlijsting. Op de zuidoostelijke hoek van het gebouw zijn de voegen tussen een aantal blokken open gaan staan. Verder verkeert de natuurstenen huid, voor zover dat met het blote ook waarneembaar is, in een goede staat.

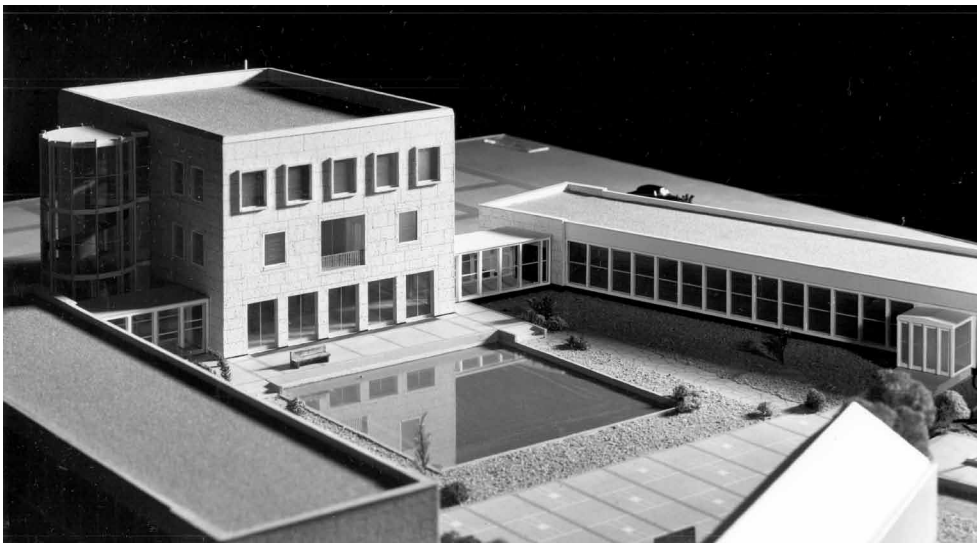
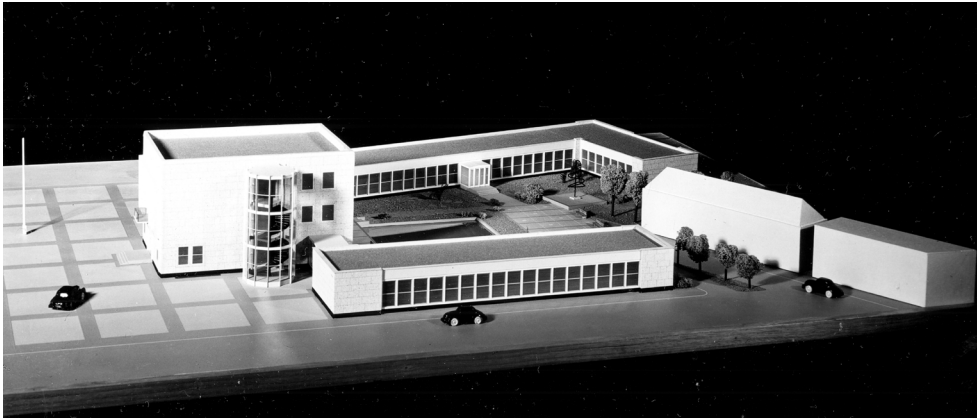
De voorgevel stond voor de uitbreiding en verbouwing van het gemeentehuis in 1988 aan een ruim voorplein met strakke vierkanten in het straatwerk. De diep achter de gevel liggende ingang was te bereiken via een stoep met drie treden. Uit de vroegere ingang steekt nu een gang uit 1988, maar een van de twee vierkante gevellampen, die vroeger aan weerszijden zaten, is nog aanwezig. De vensters aan weerszijden van de ingang hebben de vorm van staande rechthoeken, maar zijn naar verhouding minder hoog dan bij de traditionalistische ontwerpen van De Bever, waarin zijn vensters doorgaans verwijzen naar de architectuur van de achttiende eeuw. De Bever ging echter niet over tot de toepassing van vensters in de vorm van liggende rechthoeken, zoals die binnen het modernisme gangbaar waren. In de zijgevels paste De Bever overeenkomstige vensters toe. Over twee verdiepingen strekt zich een brede, uitgebouwde vensterpartij uit, waarachter zich de twee bouwlagen hoge raadzaal bevindt. Om deze hoge en brede opening constructief mogelijk te maken, staan vlak achter de vier diepe stijlen in dit venster vier dunne, stalen kolommen. Voor het middelste van de vijf beglaasde venstervakken, die een subtiele onderverdeling vertonen, steekt nog steeds een tamelijk diep en smal balkon met sierlijk ijzeren hekwerk naar voren. De vroegere vlaggenmast is verdwenen. Het balkon hangt nu min of meer zinloos boven de in 1988 aangebrachte gang. De uitgestrekte vensterpartij is rondom omgeven door een brede strook muurwerk, die de indruk van een gesloten doos in stand houdt. Vanaf het plein kon het publiek op avonden dat tijdens een raadsvergadering het licht brandde, het gemeentebestuur gadeslaan. Dit zicht is door de nieuwbouw uit 1988 grotendeels geblokkeerd.

In de zijgevels laat de indeling van het hoofdgebouw zich nog altijd duidelijk aflezen. De zijgevels hebben ter hoogte van de raadzaal geen vensters (het venster aan de noordzijde is later uitgespaard). De kamer van de burgemeester heeft in de zuidelijke zijgevel onder deze blinde gevelzone drie grote vensters dicht bijeen. Zo kon de burgemeester de Bestenaren op ooghoogte langs zijn kamer zien lopen. De kamers aan de achterzijde hebben in de zijgevel steeds een venster en in de zuidelijke zijgevel zit er ook steeds een venster aan het einde van de gang. Op deze plaats zit aan de noordzijde het glazen trappenhuis, dat voorzien is van een wenteltrap met treden van wengéhout, een zeer duurzame, tropische loofhoutsoort met een fijne nerf. Alle bestuurders en ambtenaren moesten deze trap gebruiken en waren dan zichtbaar vanuit de openbare ruimte. Ook bruidsparen op weg naar de trouwzaal of op de terugweg, stellen zich hier nog altijd bloot aan blikken vanaf de straat. In het eerdere ontwerp uit 1955 bevond het trappenhuis zich nog symmetrisch geplaatst tegen de achtergevel. De uiteindelijke gerealiseerde asymmetrische situering sloot goed aan bij de vrije rangschikking van de verdwenen kantoovleugels achter het gemeentehuis (zie hierna). In het blinde muurvlak links van het trappenhuis en gericht naar de Hoofdweg bracht De Bever een door hem zelf ontworpen uurwerk aan. Het later uitgespaarde raam zit ongemakkelijk dicht tegen dit uurwerk aan.

De achtergevel, die nu als voorgevel aan het westelijke deel van het Raadhuisplein staat, stond oorspronkelijk aan een binnenplaats omgeven door lage kantoovleugels. In de oudste ontwerpen staan op de begane grond van de achtergevel al meteen vijf ruime openingen getekend, maar op de verdiepen waren aanvankelijk slechts drie vensterassen voorzien. In het uitgevoerde ontwerp kregen ook de verdiepingen vijf assen, waardoor het totale vensteroppervlak toenam. De openingen beneden, waarvan de binnenste drie deuren bevatten, zitten tamelijk diep in de gevel, de ramen aan

Afb. 12, 13 en 14. De maquette van het gemeentehuis in Best uit omstreeks 1959. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

Afb. 15 en 16. De maquette van het gemeentehuis in Best uit omstreeks 1959. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

weerszijden van de inpandige loggia zitten net achter het gevelvlak en de vensters op de tweede verdieping zijn uitgebouwd. Naar boven toe komen de ramen in de openingen zo steeds verder naar buiten.

De verdwenen kantoorvleugels

Tegenwoordig grenst de achtergevel aan een onduidelijk omgrenste stedelijke ruimte, dat deels is ingericht als plein en deels als parkeerruimte fungeert. Oorspronkelijk strekte zich achter het hoofdgebouw, zoals gezegd, een asymmetrische binnenplaats uit, dat grotendeels werd omsloten door een rechte en een L-vormige laagbouwvleugel. Aan de achtergevel van het raadhuis grensde een bordes met aan weerszijden van een vierkante vijver trapjes met drie treden naar het lagere niveau. Aan weerszijden van de binnenhof bevonden zich tuinen met aan lage, maar gevarieerde en enigszins wilde beplanting. Het ontwerp en inrichting van de binnenhof kwam van tuinarchitect P.A.M. Buys uit 's-Hertogenbosch. Bij de vijver stond een beeld van de kunstenaar A. Slegers-van der Put uit Luyksgestel, een naald met zes duiven. De naald symboliseert het bestuur en de zes duiven de zes buurten waaruit Best destijds bestond: Vennenbest, Naastenbest, Aarle, De Vleut, Wilhelminadorp en Batadorp. In de tuin

Afb. 17. De voorgevel van het gemeentehuis in Best kort na de bouw. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

Afb. 18 De achtergevel van het gemeentehuis in Best kort na de bouw. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

Afb. 19 en 20. Het gemeentehuis vanaf het Raadhuisplein en vanaf de achterplaats kort na de bouw. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

bij de secretarievleugel stond een zittende vrouwenfiguur, vervaardigd door F.C. Coppelmans.

Vanuit het hoofdgebouw leidden beglaasde gangen naar de lage vleugels, waarvan er een was bestemd voor de secretarie en een voor de gemeentebedrijven. De gangen naar de kantoorvleugels kwamen rechtstreeks uit op de burgerzaal, wat de centrale

Afb. 21. Het gemeentehuis vanaf de achterplaats kort na de bouw. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

betekenis van deze ruimte bekrachtigde. De vrije, asymmetrische plaatsing van de lage vleugels verleende de binnenplaats, ondanks de symmetrische achtergevel, de vierkante vijver en de statige inrichting, een enigszins informeel karakter. In de praktijk kwamen de meeste Bestenaren niet via de ingang aan de voorzijde binnen, maar namen ze de ingang aan de meer intieme achterzijde.

De koppen van de kantoorvleugels waren net als het hoofdgebouw bekleed met Kirchheimer Müschelkalk. Over de volle lengte van de vleugels strekt zich aan beide zijden een vensterzone uit, waardoor de ambtenaren in de vleugels hun werk verrichtten onder de ogen van passerende burgers. De kantoren ontvingen deels ook hun daglicht uit ronde lichtkoepels in het dak. Deze ronde lichtkoepels zijn ook aangebracht op de tweede verdieping van het hoofdgebouw. Tijdens de bouw vonden er aanpassingen aan het ontwerp plaats om het mogelijk te maken de vleugels later met een verdieping te verhogen.

Het interieur

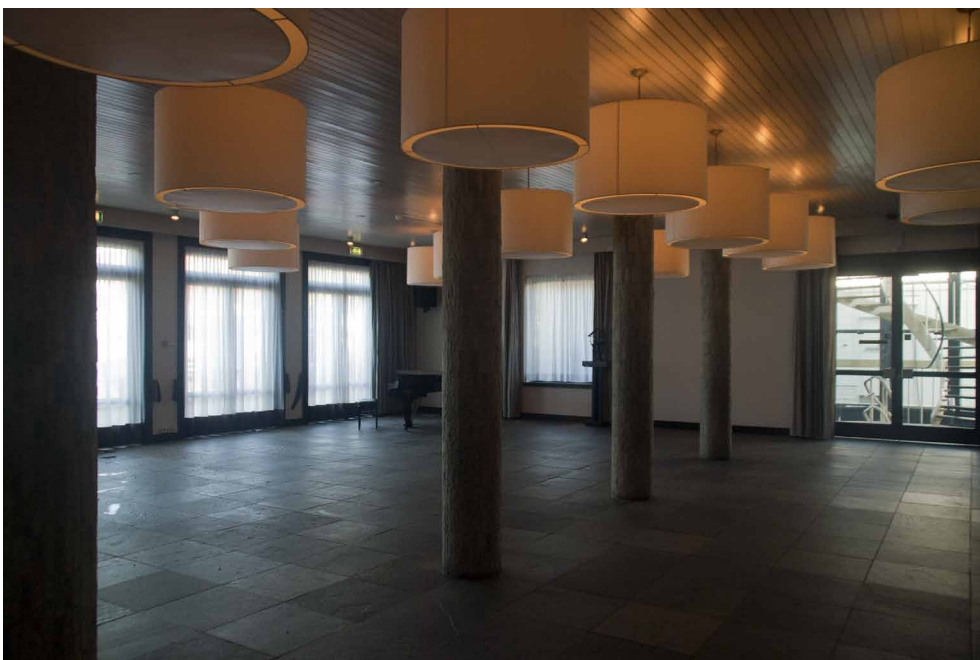
In het interieur valt op dat in vrijwel alle vertrekken en gangen de oorspronkelijke stalen kozijnen en beglazing (thermopane dubbelglas) nog aanwezig is. Vloertegels en hardstenen lijsten, vrijwel alle deuren dorpels, opstapjes bleven ongeschonden. Van de vroegere strakke inrichting met lichte en ingetogen kleurstellingen, die geheel in handen was van de architect, is wel op een aantal plaatsen afbreuk gedaan. Op allerlei plaatsen springen vette kleuren in het oog, die zijn aangebracht in een poging het zakelijke gebouw wat op te fleuren. De moderne meubels, geleverd door de firma Verhouden uit Oirschot kregen minder degelijk uitziende opvolgers. Barokke en frivole armaturen kwamen in de plaats van veel strakkere voorgangers. Belangrijke onderde-

Afb. 22. De hal of burgerzaal kort na de bouw. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

len van de inventaris ontwierp De Bever zelf of liet hij vervaardigen door kunstenaars. Zelf ontwierp hij het strakke wandmeubel in de kamer van de burgemeester. Kunstenaar A.C. Ninaber van Eyben uit Boxtel ontwierp de zetel van de burgemeester met het wapen van Best in de bekroning. De kunstenaars die bijdragen leverden aan de

Afb. 23. De hal of burgerzaal in 2010. Foto Gerrit Vermeer.

Afb. 24. De kamer van de burgemeester kort na de bouw. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

inrichting van het interieur en de binnenplaats, moesten hun werk ter goedkeuring voorleggen aan de architect, die hierover rapporteerde aan de gemeente.

De burgerzaal

De hal of burgerzaal bestaat uit een smalle beuk ter breedte van de gangen op de verdiepingen en een bredere beuk, gescheiden door ranke, met mozaïektegels beklede kolommen. De brede en hoge openingen in de achtergevel gaan op vanaf de vloer. In de zijgevels staan de vensters verder uiteen. Een plint van zwarte, gepolijste hardsteen meandert om de toegangen en de vensters heen en vormt zo een doorlopend motief rondom de hele zaal. In september 1959 koos de architect voor vloerverwarming in de burgerzaal, omdat hij geen verwarmingsradiatoren tegen de muren wilde hebben. Daartoe moest hij de oorspronkelijk geplande cusveller vloer (een vloer van prefab betonliggers met daarop een wapening en gestort beton) vervangen door een vloer van gewapend beton. Om constructieve redenen besluit hij ook de vloer van de verdieping van gewapend beton te maken. Op de vloer liggen nog de oorspronkelijke, stemmig getinte kwartsiettegels. De wanden in de burgerzaal moesten volgens het subtiele kleurenschema uit juli 1961, net als in de rest van het gebouw, worden uitgevoerd in lichte, bijna witte tinten, in dit geval Varosieau 400. In de meeste ruimtes zijn ook de plafonds licht, maar in de burgerzaal zaten tegen het plafond oorspronkelijk geprofileerde delen van teak. Later is op dit plafond een dikke, veel lichtere verflaag aangebracht. De ingetogen, strakke lampen uit de begintijd hebben plaatsgemaakt voor nogal uitbundige, ronde lampen die weinig recht doen aan de subtiele en ingetogen architectuur. Voor de burgerzaal liet De Bever door F.C. Coppelmans een houten beeld van Sint Odulphus vervaardigen. Zelf ontwierp hij het ijzeren voetstuk.

Afb. 25. De raadzaal kort na de bouw. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

De gedenksteen, die de opening van het gemeentehuis memoreert, in de gang naar de voordeur, is eveneens ontworpen door De Bever. Op 14 januari 1965 gaf de gemeente Best aan de kunstschilder W. van der Plas opdracht een portret te schilderen van de kort daarvoor overleden architect. Van der Plas had eerder al 12 portretten van

Afb. 26. De raadzaal in 2010. Foto Gerrit Vermeer.

oud-burgemeesters geleverd voor 10.000 gulden, Dit keer vroeg hij 2.500 gulden voor slechts een portret. De gemeente plaatste wel enige kanttekeningen bij de plotselinge prijsverhoging, maar verleende de opdracht toch. Het portret van De Bever heeft nog jarenlang in de burgerzaal gehangen, maar is later aan de familie De Bever overgedragen.

De raadzaal

De raadzaal op de verdieping neemt in het gemeentehuis uit 1962 nog steeds een prominente plaats in. De imposante vensterpartij kijkt echter niet meer uit over een ruim plein, maar op een bekrompen binnenplaats met een nogal wilde beplanting met hoge bomen. De vroeger strak ingerichte en door zijn hoogte en hoge vensters heldere en imposante zaal, verloor zijn oorspronkelijke karakter, doordat daar bij een recente verbouwing enkele kamertjes zijn ingehangen. Een houten ovaal met een gekleurde rand tegen het huidige, verlaagde plafond boven een eveneens ovale vergaderopstelling weerspreken de ingetogen statigheid van de vroegere ruimte. De hangkamers, die zijn bevestigd aan de ijzeren kolommen die hier het dak ondersteunen, zijn gelukkig vrij makkelijk weer te verwijderen. In mei 1962, toen de inrichting in volle gang was, zocht De Bever naar een kunstenaar voor het vervaardigen van een mozaïek in de raadzaal, maar uiteindelijk verleende hij daarvoor nooit een opdracht. Vermoedelijk had hij dit mozaïek gedacht tegen de achterwand. Het gemeentebestuur had in april 1956 echter al kunstschilder W. van der Plas uit Helvoirt opdracht gegeven twaalf portretten van oud-burgemeesters en notabelen te maken. Uiteindelijk kwamen deze portretten in de raadzaal te hangen, zoals vermoedelijk van begin af aan de bedoeling was. Deze portretten hangen er nog steeds, aangevuld met die van latere burgemeesters. Als een van de laatste onderdelen van het gemeentehuis ontwierp De Bever de voorzitterskamer met het wapen van Best.

WAARDESTELLING EN AANBEVELINGEN

De traditionalistische architectuur uit de twintigste eeuw was lange tijd een verwaarloosd onderwerp binnen de architectuurgeschiedenis. Daarin begint de laatste jaren verandering te komen. Tot de architecten van deze stroming die steeds meer waardering genieten, behoort ook C.H. de Bever. Binnen het katholieke Noord-Brabant vervulde hij vanaf de late jaren dertig een leidende rol binnen de katholieke architectuur. Zijn oudste ontwerp, dat voor de ijzerwinkel met magazijn van W. van der Schoot in Eindhoven (een rijksmonument), was nog modernistisch, maar daarna kenmerkt zijn werk zich vooral door een zeer puristisch en strak uitgevoerd traditionalisme. Onlangs is het door hem en C. van Moorsel in 1947 ontworpen sanatorium De Klokkenberg in Breda, waarin De Bever met zijn strakke en subtiele traditionalisme een bijna archetypische eenvoud wist te bereiken, aangewezen als topmonument.

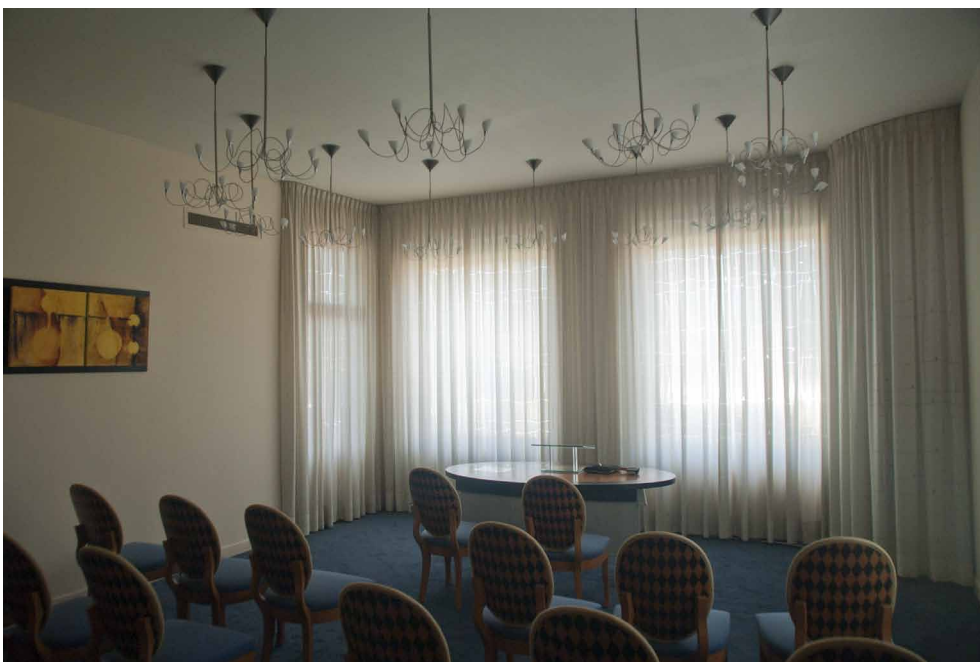
Het gemeentehuis in Best, een ontwerp uit 1955, aangepast in 1959, behoorde tot de werken die C.H. de Bever zelf als geslaagd beschouwde. Deze werken liet hij door gerenommeerde fotografen in beeld brengen. Dit met het oog op mogelijke publicaties in vakbladen. Doorgaans verschenen er korte artikelen van zijn werk in het *Bouwkundig Weekblad* of het *Katholiek Bouwblad*. Bij deze artikelen werd de architect verzocht de benodigde afbeeldingen te leveren. Het gemeentehuis in Best trok in 1966 de aandacht van *Bouwwereld* (jaargang 62, pagina 1103-1105). Het artikel bestond voornamelijk uit foto's.

Afb. 27. De trouwzaal kort na de bouw. Archief De Bever Architecten, Eindhoven.

Binnen het oeuvre van De Bever neemt het gemeentehuis van Best een bijzondere plaats in, omdat het veel dichter bij het toenmalige modernisme staat dan vrijwel al zijn andere werken. Het staat ver af van zijn eerdere, niet uitgevoerde ontwerp voor het gemeentehuis in Best uit 1938-1938 en zijn gemeentehuis in Eersel uit 1954-1956,

Afb. 28. De trouwzaal in 2010. Foto Gerrit Vermeer.

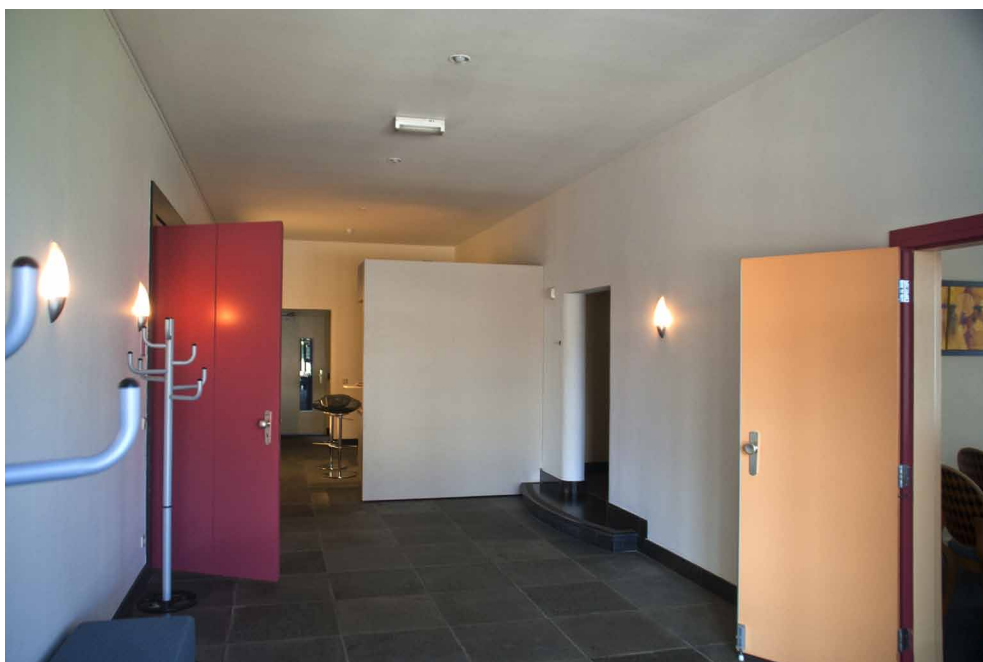

die zich kenmerken door traditionele vormen in baksteen en hoge daken. Het gemeentehuis in Best, waarvan de eerste ontwerpschetsen uit 1955 dateren, heeft een plat dak en is vrijwel geheel gespeend van historische vormen. Het blokvormige hoofdgebouw maakt met uitzondering van de raampartij van de raadzaal een tamelijk gesloten indruk, maar De Bever paste veel glas toe in het ronde trappenhuis en de verdwenen kantoorvleugels, die hij, ongebruikelijk voor hem, vrij in de ruimte zette. In de detaillering en de verfijnde afwerking doet dit ontwerp zeker niet onder voor andere ontwerpen van zijn hand.

Het is denkbaar dat De Bever zijn ontwerp aanpaste aan de ambitieuze plannen die eind jaren vijftig en begin jaren zestig bestonden voor een modernistische uitbreiding van Best. In 1958 werd het duidelijk dat Best spectaculair zou moeten groeien, en werd de voorgevel van het gemeentehuis in de richting gedraaid, waar het nieuwe stadshart moest verrijzen. In besprekingen over de stedenbouwkundige structuur in deze periode werd het nieuwe Raadhuisplein genoemd als de plaats waar het oude en het nieuwe Best elkaar zouden ontmoeten. Historisch gezien markeert de bouw van het gemeentehuis een belangrijke fase in de ontwikkeling van Best in de periode van de wederopbouw.

Helaas zijn de lage kantoorvleugels en de representatieve ruimte die ze omsloten verdwenen, maar het blokvormige hoofdgebouw verkeert nog nagenoeg in zijn oorspronkelijke staat en maakt nog steeds een uiterst degelijke en duurzame indruk. Dit bouwdeel uit 1962 heeft door zijn kwalitatief hoogwaardige architectuur nog steeds de mogelijkheid om de omgeving te verrijken. Van de huidige inrichting valt op dat deze vrijwel overal probeert het ingetogen en zakelijke karakter van de architectuur te ontkennen door de toepassing van zware kleuren en barokke en frivole vormen. De huidige inrichting gaat zo uitdrukkelijk in tegen de aard van het architectonische ontwerp. De inbouw van een hangverdieping en de huidige inrichting heeft de ooit

Afb. 29. De gang op de eerste verdieping. Helemaal rechts de ingang van de trouwzaal, links daarvan de subtiel vormgegeven toegang tot de vroegere garderobe. Foto Gerrit Vermeer.

lichte en heldere raadzaal verandert in een tamelijk bedompte ruimte, met een zwaar ovaal tegen het lage plafond.

De zwaarste aantasting van het oude gemeentehuis vormt de in 1988 toegevoegde nieuwbouw. Uit de vroegere ingang aan de voorzijde leidt een gang uit dat jaar naar een architectonisch weinig aansprekende nieuwbouwvleugel, die het zicht op de voorgevel van het oude stadhuis blokkeert. Dit zicht wordt verder belemmerd door een wilde tuin met hoge bomen op de binnenplaats van de nieuwbouw. De vroegere architectuur komt hierdoor niet langer tot zijn recht en de raadsvergaderingen zijn niet meer vanaf de openbare ruimte te zien, zoals ooit de bedoeling was. De voorgevel van het gemeentehuis uit 1962 is binnen het huidige complex een achtergevel geworden. De vroeger achtergevel dient nu als een voorgevel en staat aan het westelijke deel van het huidige Raadhuisplein.

Het nieuwe gemeentehuis uit 1988 en de sloop van de vroegere kantoorvleugels hebben de stedenbouwkundige structuur uit de periode van de wederopbouw in hoge mate aangetast, zonder dat daar nieuwe stedenbouwkundige kwaliteiten voor terug zijn gekomen. Een van de vleugels van de nieuwbouw staat op het representatieve voorplein van het oude gemeentehuis. Het plein is hierdoor aanzienlijk verkleind. Er bleef niet veel meer van over dan een met bomen beplante parkeerplaats. Aan de achterzijde van het oude gemeentehuis is een plein ingericht, vlak bij de plaats waar zich vroeger het driehoekige dorpsplein bevond. Aan de noordzijde van dit plein volgt de Hoofdweg nog zijn oorspronkelijke gebogen loop, maar het plein mist het besloten karakter van het vroegere dorpsplein. Aan de westzijde kent dit plein geen duidelijke rooilijn en het zuidelijke gedeelte van het plein gaan over in een al even onduidelijk begrensde parkeerplaats.

De architectuur van de nieuwbouw van het gemeentehuis bezit niet de kwaliteit om

Afb. 30. Het Raadhuisplein met het gemeentehuis uit 1962 en de nieuwbouw uit 1988. Bing Maps 2010.

het aangetaste en verbrokkelde plein alsnog enig karakter te verlenen. De aansluitingen tussen het oude gebouw van De Bever en de nieuwbouw werken storend, omdat de nieuwbouw op geen enkele manier inspeelt op de oude architectuur. De gele kleur van de baksteen vormt een flauwe kleurencombinatie met die van het waardige natuursteen en steekt daar goedkoop bij af. Het donkere spiegelglas van de nieuwbouw heeft niets gemeen met de doorzichtige raampartij van de raadzaal en het geheel doorzichtige trappenhuis. Het donkere spiegelglas hoort iconografisch gezien niet bij een gemeentehuis, waar juist het idee van transparantie aan de orde is. Donker spiegelglas verbergt. De schuine vlakken aan de bovenzijde van de gevels spelen in op de schuine dakschilden van de tamelijk saaie woningbouw uit de jaren tachtig aan de west- en zuidkant van het plein. Het gemeentehuis heeft juist vormovereenkomsten met deze architectuur die evenmin erg aansprekend is. De nieuwe ingang van het gemeentehuis, aangebracht in een lage hal van donker spiegelglas, vormt alles behalve een waardige entree. De meeste mensen zullen het donkere glas eerder associëren met casino's, waarin dergelijk glas vaak wordt toegepast om de gokkende bezoekers enige privacy te suggereren.

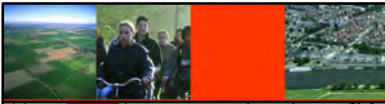
Gelet op de bovenstaande constatering kom ik tot de bovenstaande conclusies en aanbevelingen:

1. Het gemeentehuis van C.H. de Bever uit 1962 is een werk van hoogstaande architectonische kwaliteit uit de periode van de wederopbouw, waarin de gemeente Best een ingrijpende transformatie onderging als gevolg van een buitengewoon snelle groei. Door de nieuwbouw uit 1988 komt dit bouwwerk niet meer goed tot zijn recht. Het gebouw verkeert nog bijna volledig in zijn oorspronkelijke staat en is de moeite van het behouden meer dan waard. Als het gebouw architectonisch misschien in de toekomst weer wat meer tot zijn recht komt door renovatie van de omgeving, komt het zeker ook in aanmerking voor plaatsing op een monumentenlijst.
2. De huidige inrichting van het gemeentehuis uit 1962 met zware kleuren en nogal barokke en frivole vormen doet geen recht aan het karakter van de architectuur. Aan de hand van het archief van het architectenbureau De Bever zou het oorspronkelijke interieur tot in details gereconstrueerd kunnen worden, maar dat is niet echt nodig en ook niet wenselijk. Op zich is het voldoende, en ook een uitdaging waar eer mee ingelegd kan worden, om de inrichting weer in overeenstemming te brengen met de oorspronkelijke kleurstelling van overwegend lichte en gedempte kleuren en om weer recht te doen aan het heldere en zakelijke karakter van de architectuur. De oude opnames van het interieur die kort na de voltooiing zijn genomen zouden hierbij als bron van inspiratie kunnen dienen.
3. De huidige hangverdieping in de raadzaal doet afbreuk aan het heldere en transparante karakter en de vroegere waardigheid van deze ruimte. Het verdient aanbeveling de spreekkamertjes in deze hangverdieping op de duur op een andere plek onder te brengen en de hangverdieping te verwijderen.
4. De voorgevel van het gemeentehuis is bij de aanbouw van de nieuwe vleugel in 1988 in wezen onaangetast gebleven. Het verdient aanbeveling deze waardige voorgevel weer zo veel mogelijk vrij te leggen en misschien bij deftige gelegenheden weer als hoofdingang te benutten, als alternatief voor de weinig representatieve hoofdingang van de nieuwbouw uit 1988. Op zijn minst moet daartoe de gang, die nu uit de toegang steekt, worden gesloopt en zullen de hoge bomen in de tuin op de binnenplaats

verwijderd moeten worden. Als zich een gelegenheid voordoet zou de oostelijke nieuwbouwvleugel, die nu het zicht op de voorgevel van het oude raadhuis wegneemt en die het vroegere plein aanmerkelijk verkleind en verbrokkeld, het beste gesloopt kunnen worden. De nieuwbouw op deze plaats was stedenbouwkundig gezien een weinig gelukkige keuze.

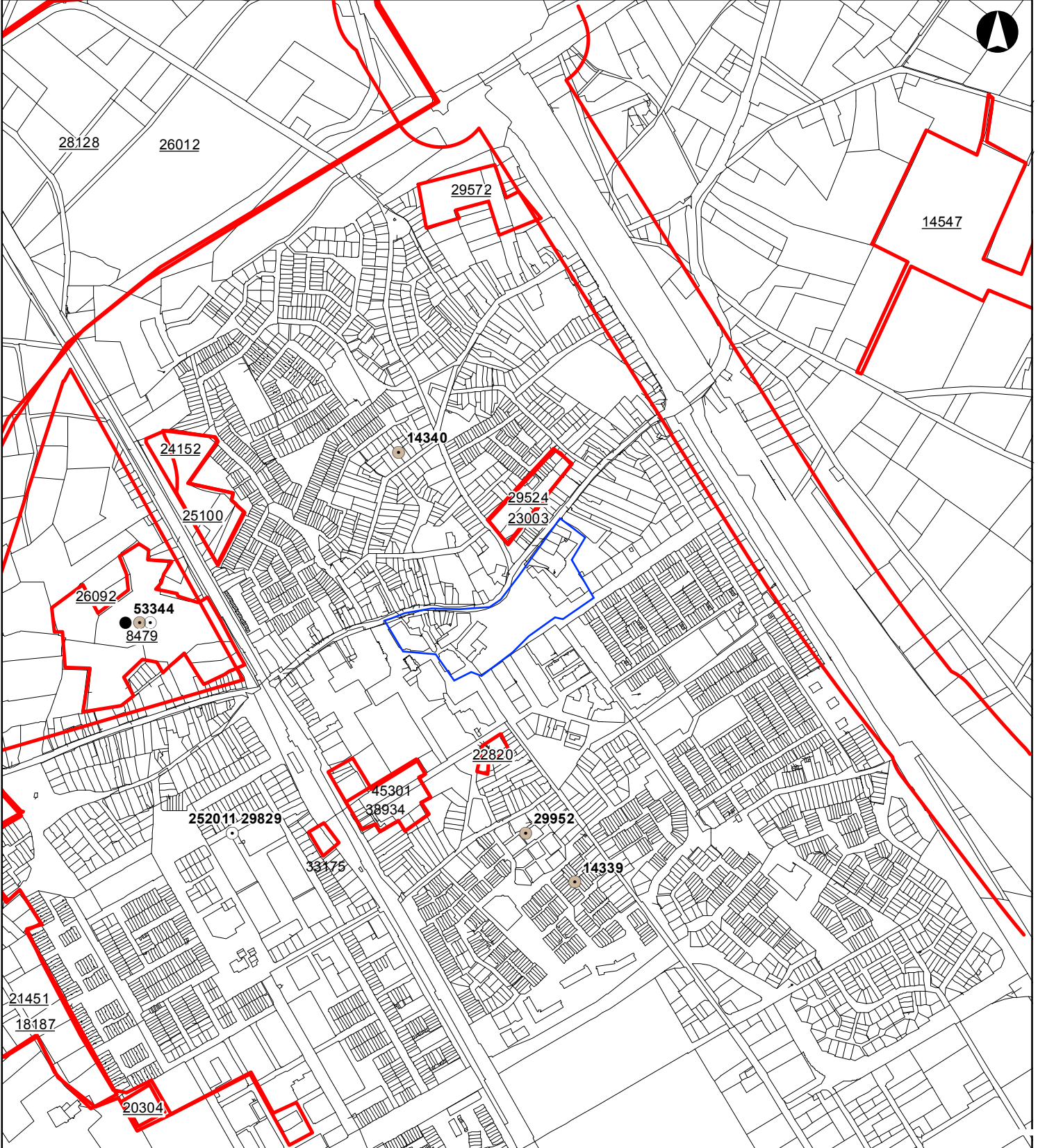
5. Achter de vroegere achtergevel van het oude gemeentehuis is nu een vaag begrensd plein ingericht, vlakbij het vroegere driehoekige dorpsplein, dat een besloten en intiem karakter had. In 1962 verdween dit pleintje, maar daar kwam een door lage, doorzichtige kantoorvleugels omsloten gebied met vijver en tuin voor terug. Bij toekomstige aanpassingen zou overwogen kunnen worden dit intieme en besloten karakter in het westelijke gedeelte van het Raadhuisplein weer terug te brengen. De vroegere achtergevel van het gemeentehuis zou daarbij ook weer achtergevel kunnen worden.

Gerrit Vermeer, augustus 2010

Archeologie omgeving centrumplan Best

ARCHIS II gegevens

Legenda

Projectgebied

Onderzoeksmeldingen

GBKN

Vindplaatsen

Steentijd

Bronstijd

IJzertijd

Romeinse tijd

Middeleeuwen

Nieuwe tijd

Ongedatteerd

Waarnemingen

Steentijd

Bronstijd

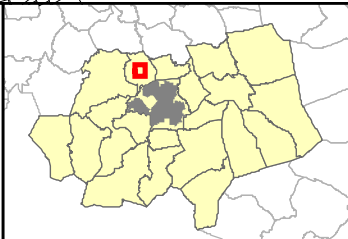
IJzertijd

Romeinse tijd

Middeleeuwen

Nieuwe tijd

Ongedatteerd

Opdrachtgever: Gemeente Best

Projectnummer: 500650

Kaartnummer: 500650_001

Datum: 23 mei 2011

Auteur/CT: JdV/JB

Formaat: A4

Schaal: 1 op 10.756

Projectie: Rijksdriehoekstelsel

Bron(nen): ARCHIS en GBKN

0 100 200
m

ruimtelijke ontwikkeling - milieu - bouwen - archeologie
SRE Milieudienst

T: 040 259 46 64

F: 040 259 45 99

E: gis.team@milieudienst.sre.nl

I: www.milieudienst.sre.nl

